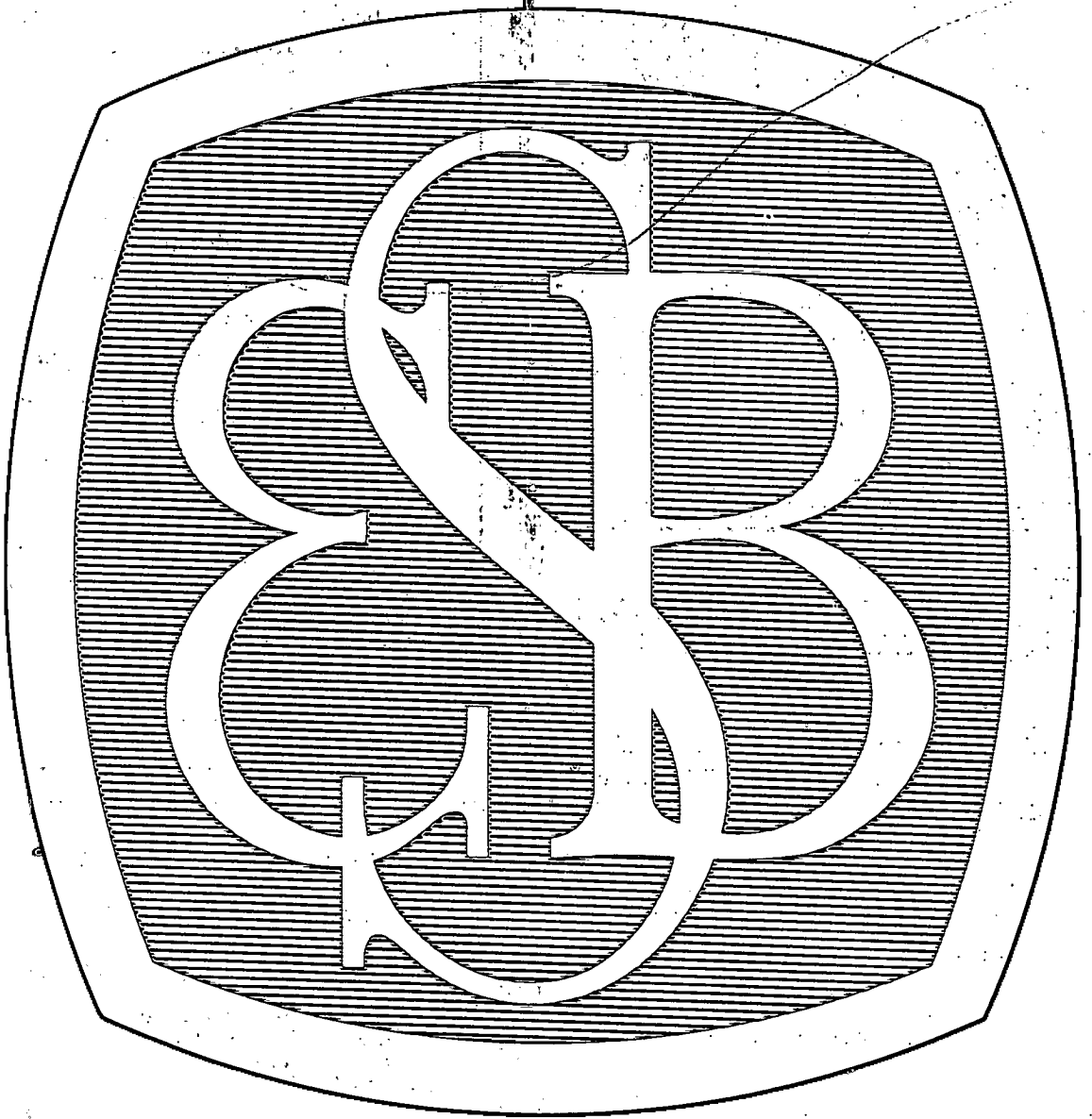

ONTVANGEN 2 JAN. 1963

VERZONDEN 24 JAN. 1963

hr. de Jongh, hr. Dörr, hr. Deffermann,
hr. v. d. Heuvel

Economisch - Statistische Berichten

48e JAARGANG - 2 JANUARI 1963 - No. 2369

COLLECTIEVE
PENSIOEN-VERZEKERING

ALGEMEEN PROVINCIAAL-, STADS- EN
ACADEMISCH ZIEKENHUIS
GRONINGEN

Het Algemeen Provinciaal Stads- en Academisch
Ziekenhuis te Groningen roept sollicitanten op
voor de functie van

DIRECTIE-SECRETARIS

 Vereist: Doctoraal examen economie.

Sollicitaties te richten aan de geneesheer-directeur.

JONG ECONOOM (EC. DRs.)

Bij het Instituut voor Sociale Wetenschappen te
's-Gravenhage bestaat een vacature voor een jong
econoom, die na een periode van inwerking,
waarin hij mede bij het Secretariaat stafwerkzaam-
heden zal moeten verrichten, zal optreden als
docent voor avondopleidingen voor assistent-
economen en voor kandidaten voor de akte M.O.
Economie.

Salaris in nader overleg te regelen.

Opname in de pensioenverzekering is t.z.t. mogelijk.

Brieven met uitvoerige inlichtingen aan de directie
van het Instituut voor Sociale Wetenschappen,
Wassenaarseweg 39 te 's-Gravenhage.

R. MEES & ZONEN

Bankiers en assurantiemakelaars
ROTTERDAM

Adviezen
en bemiddeling
inzake
levensverzekeringen
en pensioencontracten

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van de
Stichting Het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.
Telefoon redactie: (010) 5 29 39. Administratie: (010)
3 80 40. Giro 8408.

Privé-adres redacteur-secretaris: Drs. A. de Wit, Sleedoorn-
laan 17, Rotterdam-12, tel. (010) 18 36 32.

Bankiers: R. Mees en Zonen, Rotterdam, Banque de Com-
merce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening
260.34.

Redactie-adres voor België: Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steen-
weg 347, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.
Abonnementsprijs: franco per post, voor Nederland en de
Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen
f. 31,— per jaar (België en Luxemburg B.fr. 400).

Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts
worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Losse exemplaren van dit nummer 75 ct.

Advertenties: Alle correspondentie betreffende advertenties
te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij
H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam, tel. (010)
6 93 00, toestel 1 of 3.

Advertentie-tarief f. 0,36 per mm. Contract-tarieven op aan-
vraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten”
f. 0,72 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt
zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van
redenen te weigeren.

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ch. Glasz; H. W. Lambers; J. Tinbergen.
Redacteur-Secretaris: A. de Wit.
Adjunct Redacteur-Secretaris: M. Hart.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens
de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vierick.

Licht en schaduw

Door de internationale politieke duisternis gloort na de laatste bliksemschicht een zachter licht. Dat spanningen bestuurbaar blijken, is een nieuwe ervaring. Ons toekomstpad lijkt vaster dan wij dachten.

Vermindering van spanning is het kenmerk van het ogenblik. De conjunctuur vertraagt haar loop. Niets normaler uiteraard dan dit. Als elke aardse beweging heeft ook zij haar rustpunten. Nieuw is slechts dat de conjunctuur van onze tijd geen ups en downs meer kent. Zij stijgt, staat even stil en gaat weer voort. Naar ons beste macro-economische weten schijnen wij daar nu zekerder van dan ooit. De expansie is beperkt, maar de full employment blijft en weer verwachten wij een gunstig saldo op onze betalingsbalans. Een rustige en ook prettige situatie. Wel baart het interne evenwicht ons zorg, doch dat lossen wij in goede verstandhouding samen op. Twee komma zeven is het wachtwoord van het jaar.

Toch tekenen zich meer dan tevoren enige schaduwen in dit zonnige landschap af. Er zijn bedrijfstakken, die naar beneden neigen. Scheepvaart en scheepsbouw zijn er voorbeelden van. Landbouwoverschotten dreigen permanent te worden en voorshands onoplosbaar. De westelijke hoogconjunctuur heeft de dalende lijn der grondstoffenprijzen niet om kunnen buigen. De naaste toekomst schijnt daarvoor nog minder gunstig. De industriële ontwikkeling der nieuwe landen dringt zich derhalve op. De internationale concurrentie krijgt op meer en meer gebieden een serieus aspect.

Een rustpunt heeft altijd iets onzeker. Misschien gaan wij straks met nieuwe moed vooruit. Maar het is niet volledig uitgesloten, dat na de Sturm und Drang van het herboren zijn de vaart vermindert. Misschien moeten wij ons vertrouwd maken met een nieuwe trend, waarop wij, nog steeds gestuwd door de techniek maar niet meer als vanzelf, verder kunnen gaan.

Een zekere matheid in politicus is onmiskenbaar. De functie van het staatsbestuur inspireert te weinig. De grotere aantrekkingskracht van de private bureaucratieën bedreigt de kwaliteit en dus de doeltreffendheid der publieke administratie. Sommigen zien hiervoor een oplossing in complicering van de bestuursorganisatie en politisering van het apparaat.

Onze preoccupatie met de conjunctuur en de welvaart doet ons te zeer aan de noden der structuur voorbijzien. Tussen Maas en IJ ontwikkelt zich een metropool. Over

enige decennia zullen er zes miljoen mensen wonen, anderhalf maal zoveel als nu. De massale buitenwijken onzer Hollandse binnensteden voegen zich dan proper maar wat triest aaneen. Wij hebben nog de kans er de mooiste wereldstad van te maken. Maar dat vereist een aanzienlijk grotere stedenplanning dan wij nu bedrijven. Het verkeer vraagt in samenhang hiermee een centralere conceptie. De recreatie, een der grootste problemen van de toekomst, behoeft een nationaler aanpak. De Zuidwestelijke stromen en de kusten van het IJsselmeer zijn slechts voorbeelden, die wijde perspectieven openen. De kunst vraagt een verfijnder zorg, als wij ook spiritueel wat willen stijgen.

Tegen dit halflicht van de toekomst gloeit het industriële elan met onverminderde kracht. Wij worden steeds capabeler onze partij in de Euromarkt te blazen. De dynamiek van de integratie is een ander stralend lichtpunt. Het actieprogramma van de Europese Commissie getuigt daarvan. In zijn enthousiasme heeft het wel een dirigistische trek. Soms lijkt dit nuchtere land door het visioen van de Grote Markt gebiologeerd. Integratie is echter nog geen Sesam open u. De animo voor Benelux is tanend. Wij spelen grote mogendheid. De stem van Benelux kan zeker in een straks misschien vergroot orkest harder klinken dan het piepen zijner delen.

Het idealistische vuur moet niettemin wel brandend blijven. Nu de Zes hun kracht gaan voelen, is het gevaar van particularisme niet gering. Geen moderne democratie doch ouderwetse machtspraktijk beheerst soms hun gedrag. Albion moet op de knieën. Niet dat de Britten nu in vrome eenvoud al het Brusselse licht aanbidden. Het insulaire hart moet nog wel verder open. De andere wereld wacht tot na de Marathon.

De kans bestaat dat wij ons dan protectionistisch op gaan stellen. De vrees voor concurrentie van de nieuwe landen is aanzienlijk. Toch dienen wij juist nu die aan te durven. Krijgen zij geen industriële start en worden wij agrarisch nog meer zelfgenoegzaam, dan vervliegt de miljardenhulp in rook en blijven de onrusthaarden smeulen. Wij zullen ons moeten aanpassen, zij het tegen plaatselijke overstroming beschut. Maar is dat een nieuw geluid? Het is beter nu dit nieuwe grote spel begint, het geleidelijk in de goede baan te leiden, dan wachten tot de druk niet meer te stuiten is. Slechts zo kan het economische integratie-licht ook de politieke schaduwen verdrijven.

*s-Gravenhage.

G. BROUWERS.

INHOUD

	Blz.		Blz.
Licht en schaduw, door Prof. G. Brouwers	3	Enkele overwegingen met betrekking tot bilaterale hulpverlening, door Ir. J. van Malde	14
De deelname aan het wetenschappelijk onderwijs, door Drs. R. Ruiter en Drs. J. Hoogenhout....	4	Boekbespreking:	
Particuliere subsidies voor de woningbouw, door Dr. H. Umrath	10	Dr. W. Hessel: Kapitaal- en vermogensvorming in één gesloten volkshuishouding, bespr. door Prof. Dr. C. Goedhart	16
Internationaal accountantscongres, door Prof. A. Goudekot	11	Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. C. D. Jongman	18

De deelname aan het wetenschappelijk onderwijs

Inleiding.

Regelmatig trekt de groei van de aantallen studenten de aandacht. Over deze toename zijn in het volgende enige gegevens bijeengebracht ¹⁾. Het statistisch materiaal werd verschaft door het Centraal Bureau voor de Statistiek en het Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen. Aanvullende gegevens werden gevonden in het Rapport van de Commissie-Limburg ²⁾.

Groei van het aantal eerstejaars.

Het aantal eerstejaars is, zowel absoluut als t.o.v. de leeftijdsgroep waaruit zij voornamelijk worden gerecru-teerd, belangrijk toegenomen.

TABEL 1. *Aantal eerstejaars, 1900 - 1961*

	Absoluut			In pCt. van een gemiddelde generatie 17-19 jarigen a)		
	m	v	t	m	v	t
1900	703	28	731	1,5	—	0,8
1910	970	129	1.099	1,8	0,3	1,0
1920	1.645	277	1.922	2,5	0,5	1,6
1930	1.970	498	2.468	2,7	0,7	1,7
1940	3.501	440	3.941	4,2	0,5	2,4
1950	3.715	726	4.441	4,3	0,9	2,7
1960	5.860	1.341	7.201	6,4	1,5	4,0
1961 b)	6.550	1.320	7.870	6,8	1,4	4,1

a) Aantallen 17, 18 en 19-jarigen gedeeld door drie.
b) Schatting.

Van de 18-jarige jongens ³⁾ gaat tegenwoordig bijna 7 pCt. studeren; bij de meisjes is het slechts een kwart van dit percentage. Uit hun examenbevoegdheid blijkt dat het merendeel van de eerstejaars afkomstig is van het dag-v.h.m.o. Dit is sinds 1930 na te gaan.

TABEL 2.

Examenbevoegdheid der eerstejaars, in pCt., 1930 - 1960

	Schoolexamen v.h.m.o.	Staatsexamen	Ander en geen examens a)
1930	81,0	6,8	12,2
1936	81,4	5,5	13,1
1950	81,7	4,6	13,7
1960	85,4	3,9	10,7

a) Waaronder met diploma van de h.t.s., de hogere land- of tuinbouwschool of akte van bekwaamheid als volledig bevoegd onderwijzer.

Ondanks de verruiming van de mogelijkheden voor hen die geen v.h.m.o.-diploma hebben, is het aandeel daarvan onder de eerstejaars niet toegenomen. Het belangrijkste recruiteringsveld voor het w.o. is dus het aantal personen met een diploma van een dagschool v.h.m.o.

¹⁾ Cijfers worden gegeven van 1900 af. Vanaf dat jaar zijn de Vrije Universiteit, de Polytechnische School te Delft, de Rijks-veeartsenijsschool en de Rijks Hogere Landbouwschool tot het w.o. gerekend. Wettelijk geschiedde dit in 1905 resp. 1917.

²⁾ „De toekomst der academisch geïntegreerde”, Groningen 1936.

³⁾ In plaats van de lange term „aantal mannelijke eerstejaars in procenten van een gemiddelde generatie van 17, 18 en 19-jarige jongens”.

In het volgende zal worden nagegaan in welke mate de groei van het aantal eerstejaars een gevolg is van een toenemend aantal abiturienten, dan wel van een toename in hun overgang naar het w.o. Daartoe worden eerst enige cijfers gegeven over het aantal abiturienten.

Ontwikkeling van het aantal abiturienten.

De aantallen behaalde v.h.m.o.-diploma's zijn in tabel 3 weergegeven.

TABEL 3.

Aantal diploma's v.h.m.o., 1900 - 1961

	Schoolexamen				Staatsexamen			
	Absoluut		In pCt. van de gemiddelde generatie 17-19 jarigen		Absoluut		In pCt. van school-examens	
	m	v	m	v	m	v	m	v
1900	778	204	1,6	0,4	141	16	18	8
1910	1.324	422	2,4	0,8	148	46	11	11
1920	2.389	902	3,6	1,4	145	41	6	4
1930	3.223	1.424	4,4	1,9	237	63	7	4
1940	5.620	2.413	6,6	2,9	209	41	4	2
1950	6.462	3.199	7,7	4,0	489	61	8	2
1960	8.580	5.282	9,4	6,1	506	90	6	2
1961	9.800	5.994	10,2	6,5	526	93	5	3

Van de 18-jarige jongens behaalt tegenwoordig 10 pCt. een eindexamen van een dagschool v.h.m.o. In 1900 was dit nog niet eens 2 pCt. Het aantal meisjes dat een diploma haalde is sneller toegenomen dan bij de jongens.

Het aantal personen dat staatsexamen doet is t.o.v. de aantallen schoolexamen belangrijk afgenomen. T.a.v. de 18-jarigen is het aantal personen met staatsexamen echter nog enigszins toegenomen, nl. van 0,3 pCt. in 1900 tot 0,6 pCt. in 1960 bij de jongens. Ondanks de sterke ontwikkeling van het dag-v.h.m.o. is de belangstelling voor het staatsexamen dus nog toegenomen.

Belangrijke veranderingen zijn er opgetreden in de verhouding tussen de aantallen behaalde diploma's in de verschillende categorieën (tabel 4).

Bezie men het aantal van de diploma's die voor veel studierichtingen van het w.o. examenbevoegdheid geven, nl. gymnasium α en β en h.b.s.-b, dan blijkt dat dit bij de jongens is gedaald tot 1940, waarna het min of meer constant is gebleven. Bij de meisjes daarentegen is het gestegen tot 1930. Daarna neemt het af. In 1960 heeft 71 pCt. van het totaal aantal mannelijke abiturienten een diploma gymnasium α of β of h.b.s.-b, terwijl dit voor de meisjes maar 34 pCt. is.

Stimulering van de overgang naar het w.o.

Er zijn een aantal belangrijke ontwikkelingen op het gebied van het w.o. geweest die tot doel hadden het aantal studenten te vergroten. Van andere ontwikkelingen kon men het als een gunstig neveneffect verwachten.

a) *Uitbreiding van het aantal instellingen van w.o.*

Na 1900 zijn opgericht de Nederlandsche Economische Hoogeschool te Rotterdam (1913), de R.K. Universiteit te

TABEL 4.

Schooldiploma's v.h.m.o. naar soort, in pCt., 1900 - 1960

	Jongens						Meisjes						
	gym α	gym β	hbs a	hds	hbs b	Totaal	gym α	gym β	hbs a	hds	hbs b	mms	Totaal
1900	26	7	—	—	67	100	5	3	—	—	9	83	100
1910	16	7	—	10	67	100	9	4	—	10	39	38	100
1920	13	6	—	23	58	100	11	5	—	22	36	26	100
1930	11	7	16	12	54	100	16	5	14	11	37	17	100
1940	10	10	22	7	51	100	16	6	24	3	25	26	100
1950	9	11	22	4	54	100	14	9	25	1	22	29	100
1960	11	13	25	4	47	100	13	8	17	1	13	48	100

Nijmegen (1923), de Katholieke Economische Hogeschool te Tilburg (1927) en de Technische Hogeschool te Eindhoven (1957).

Hierdoor werd een betere spreiding van het aantal instellingen over Nederland verkregen en katholieke abiturienten kregen de gelegenheid om in eigen milieu te gaan studeren.

b) *Uitbreiding van het aantal studierichtingen.*

Het aantal wettelijk geregelde faculteiten en studierichtingen is regelmatig toegenomen en binnen deze is een steeds verdergaande differentiatie te constateren. Hierdoor wordt meer en meer tegemoet gekomen aan de verschillende gerichte interessen van de abiturienten.

c) *Examenbevoegdheid.*

Aan de verschillende soorten eindexamen is voor steeds meer studierichtingen examenbevoegdheid verleend. Dit is niet alleen parallel gegaan met de uitbreiding van het aantal studierichtingen. Ook is op bepaalde tijdstippen aan bepaalde soorten diploma's de examenbevoegdheid toegekend in reeds lang bestaande faculteiten. Zo is onlangs de faculteit der geneeskunde opengesteld voor abiturienten van het gymnasium- α en de faculteit van letteren en wijsbegeerte voor de bezitters van een diploma gymnasium- β .

TABEL 5.

Aantal faculteiten en verenigde faculteiten waarvoor de diploma's v.h.m.o. examenbevoegdheid geven, -1900 - 1960

	1900	1930	1960
Gymnasium- α	4	7	9
Gymnasium- β	5	10	12
H.B.S.-a	—	2	4
H.B.S.-b	4	9	10

d) *Uitbreiding van het aantal studietoelagen.*

De meest directe stimulans is waarschijnlijk uitgegaan van de uitbreiding van het aantal studietoelagen. Van het aantal verstrekte toelagen zijn alleen voldoende betrouwbare gegevens bekend van die welke door het Rijk worden verleend. Men mag echter aannemen dat deze het overgrote deel uitmaken van alle toelagen.

TABEL 6.

Aantal rijksstudietoelagen voor het wetenschappelijk onderwijs, 1900 - 1960

	Aantal	In pCt. van het aantal studenten
1900	18	0,6
1920	245	2,9
1934	505	3,9
1950	2.485	8,4
1955	4.223	14,2
1960	11.239	27,6

Overgang v.h.m.o. - w.o.

De overgang van de abiturienten v.h.m.o. naar het w.o. kan van 1930 af direct worden nagegaan omdat vanaf dat tijdstip de examenbevoegdheid der eerstejaars bekend is (tabel 2). Vóór 1930 moet het aantal eerstejaars, afkomstig van het v.h.m.o. worden geschat. Hiertoe is eerst van het totaal aantal eerstejaars een constant percentage afgetrokken voor de categorie eerstejaars met „andere en geen examenbevoegdheid”. Daarna is nog eens reductie toegepast evenredig aan het aantal afgelegde staats-examens.

De aantallen eerstejaars die afkomstig zijn van het v.h.m.o. zijn in onderstaande tabel uitgedrukt in een percentage van alle behaalde eindexamen.

TABEL 7.

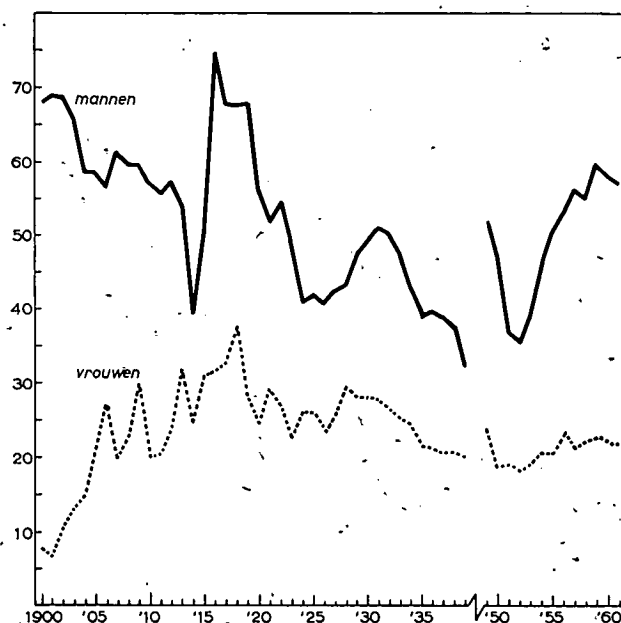
Percentage abiturienten dat gaat studeren, 1900 - 1961

	Jongens	Meisjes
1900	68	8
1910	57	20
1920	56	24
1930	50	28
1939	32	20
1950	47	19
1959	60	23
1960	58	22
1961	57	22

Uit grafiek I blijkt dat bij de jongens het percentage abiturienten dat gaat studeren van 1900 tot 1939 regelmatig is gedaald. Uitzonderingen hierop zijn de stijgingen in de eerste wereldoorlog en rond 1930. In 1952 wordt een peil

Grafiek I.

PERCENTAGE ABITURIËNTEN DAT GAAT STUDEREN

bereikt dat bijna even laag is als dat in 1939; daarna stijgt het percentage weer. Bij de meisjes neemt het gaan studeren toe tot in de eerste wereldoorlog om daarna eveneens te dalen. Na de tweede wereldoorlog blijft het betrekkelijk constant op een laag niveau.

Van 1930 af kan ook de overgang naar het w.o. van de abiturienten berekend worden per soort van diploma. Dit is voor enkele jaren in onderstaande tabel gedaan.

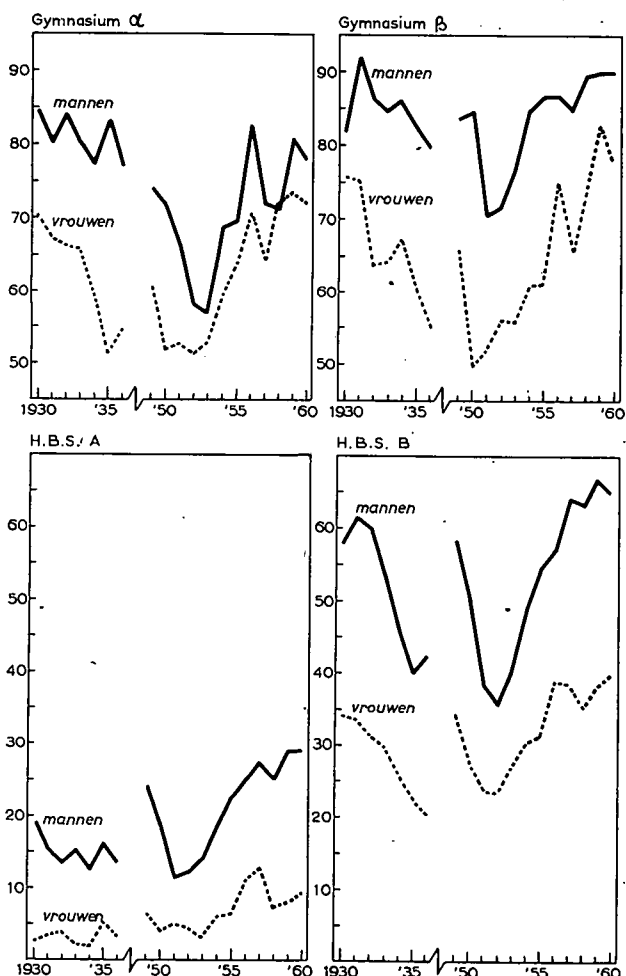
TABEL 8.
Percentage abiturienten dat gaat studeren, naar diploma, 1930 - 1960

	Gymnasium				H.B.S.				Totaal	
	α		β		A		B		j	m
	j	m	j	m	j	m	j	m		
1930	85	70	82	76	19	3	58	34	56	39
1936	77	55	80	55	13	3	42	20	45	28
1950	72	52	85	50	19	4	50	27	49	27
1959	81	74	90	83	29	8	67	38	62	44
1960	78	72	90	78	29	10	65	40	60	44

Grafiek II laat zien dat de schommelingen in het percentage dat gaat studeren zich bij de verschillende categorieën op nagenoeg dezelfde wijze voordoen. De vooroorlogse daling in het percentage zet zich na de oorlog voort tot omstreeks 1952, waarna het weer snel toeneemt. Een uitzondering hierop vormen de vrouwelijke abiturienten van h.b.s.-a die in steeds grotere mate gaan studeren. De invloeden op het gaan studeren werken dus kennelijk op nagenoeg dezelfde wijze voor alle soorten gediplomeerden.

Grafiek II.

PERCENTAGE ABITURIËNTEN DAT GAAT STUDEREN

Invloed van de samenstelling van de abiturienten naar schoolsoort.

De verschillende soorten abiturienten gaan in verschillende mate studeren (tabel 8) en de verdeling van de abiturienten naar schoolsoort is in de tijd belangrijk gewijzigd (tabel 4).

Om de invloed van de verdeling van de abiturienten over de schoolsoorten op het percentage van alle abiturienten dat gaat studeren uit te schakelen, is als volgt te werk gegaan. De aantallen abiturienten per soort van diploma werden berekend op basis van hun verdeling in 1959. Deze aantallen werden vermenigvuldigd met de respectieve overgangpercentages naar het w.o. Het zo verkregen aantal eerstejaars zou er dus geweest zijn wanneer de verdeling van de abiturienten over de schoolsoorten gelijk was geweest aan die in 1959 en wanneer de berekende aantallen abiturienten per schoolsoort in dezelfde mate zouden zijn gaan studeren als de werkelijke aantallen.

De overgangpercentages zijn van 1930 af bekend. Vóór 1930 is uitgegaan van het niveau dat in 1930 was bereikt, terwijl verder is aangenomen dat wisselingen in dit niveau voor alle schoolsoorten gelijk zijn geweest. Dit lijkt aanvaardbaar gezien grafiek II. De wisselingen in dit niveau werden berekend door de werkelijke aantallen eerstejaars met een diploma v.h.m.o. vóór 1930 te vergelijken met de aantallen die berekend kunnen worden op basis van de aantallen abiturienten en de overgangpercentages van 1930. Voor de h.b.s.-a abiturienten werd aangenomen dat het percentage dat hiervan ging studeren van 1924 af (openstelling van de faculteit der economische wetenschappen voor h.b.s.-a diploma's) geleidelijk is gestegen van 10 pCt. tot het niveau dat in 1930 was bereikt.

De resultaten van de berekeningen zijn vermeld in tabel 9.

TABEL 9.
Percentage abiturienten dat gaat studeren, bij gelijke verdeling van de abiturienten naar schoolsoort, 1900 - 1960

	Jongens	Meisjes
1900	49	17
1910	47	17
1920	54	20
1930	52	20
1939	42	15
1950	47	15
1959	60	23
1960	59	23

Grafiek III laat zien dat de percentages bij de jongens voornamelijk hebben geschommeld tussen de 40 en de 55 en bij meisjes om de 20.

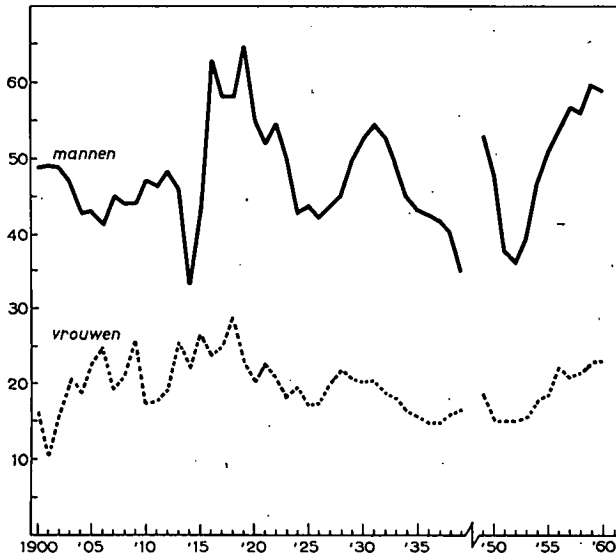
Het grote verschil met grafiek I is dat bij de jongens de structurele daling die er tussen 1900 en 1939 is te zien in het aantal abiturienten dat gaat studeren, verdwenen is. De oorzaak hiervan is dat het overgangpercentage in grafiek III niet meer beïnvloed is door de stijging in het percentage abiturienten h.b.s.-a en h.d.s. welke zich tot 1940 heeft voortgezet (tabel 4). Bij de meisjes is de stijging in het overgangpercentage tot 1918 nog maar gering vergeleken met grafiek I, doordat de invloed van de sterke stijging van het percentage abiturienten met diploma's, die in veel studierichtingen examenbevoegdheid geven (gymnasium en h.b.s.-b), is uitgeschakeld.

Verwacht kon worden dat de maatregelen die genomen zijn om de overgang van abiturienten naar het w.o. te stimuleren zouden hebben geleid tot een stijgend overgangpercentage. Hiervan is niets te bespeuren. Het is

uiteraard mogelijk dat zonder deze maatregelen het overgangsperscentage gedaald zou zijn.

Grafiek III.

PERCENTAGE ABITURIËNTEN DAT GAAT STUDEREN BIJ GELIJKE SAMENSTELLING DER ABITURIËNTEN

In grafiek III is bij de jongens duidelijk de invloed van de eerste wereldoorlog, de hoogconjunctuur tot 1930 en de daarop volgende laagconjunctuur te zien; na de tweede wereldoorlog zijn de overgangsperscentages hoog, daarna vindt een regelmatige en sterke daling plaats, die sinds 1952 weer plaats maakt voor een stijging. Bij de meisjes zijn dezelfde bewegingen, maar wat flauwer, waar te nemen.

De vooroorlogse schommelingen in het overgangsperscentage gaan samen met bepaalde maatschappelijke verschijnselen, waarvan aangenomen mag worden dat deze invloed hebben gehad op het gaan studeren. Voor de naoorlogse periode zijn deze niet te bedenken. Het is dus van belang de naoorlogse ontwikkeling iets nader te analyseren.

Na-oorlogse ontwikkeling in het overgangsperscentage.

Het na-oorlogse verloop in het percentage abiturienten dat gaat studeren (grafiek I) vinden we terug bij alle categorieën gediplomeerden en zowel bij jongens als bij meisjes (grafiek II). Er is dus kennelijk een algemene invloed geweest die de schommeling heeft veroorzaakt. Wel valt op dat deze wat de jongens betreft het sterkst gewerkt heeft bij de h.b.s.-a abiturienten en dan, in afnemende mate, bij h.b.s.-b en gymnasium abiturienten.

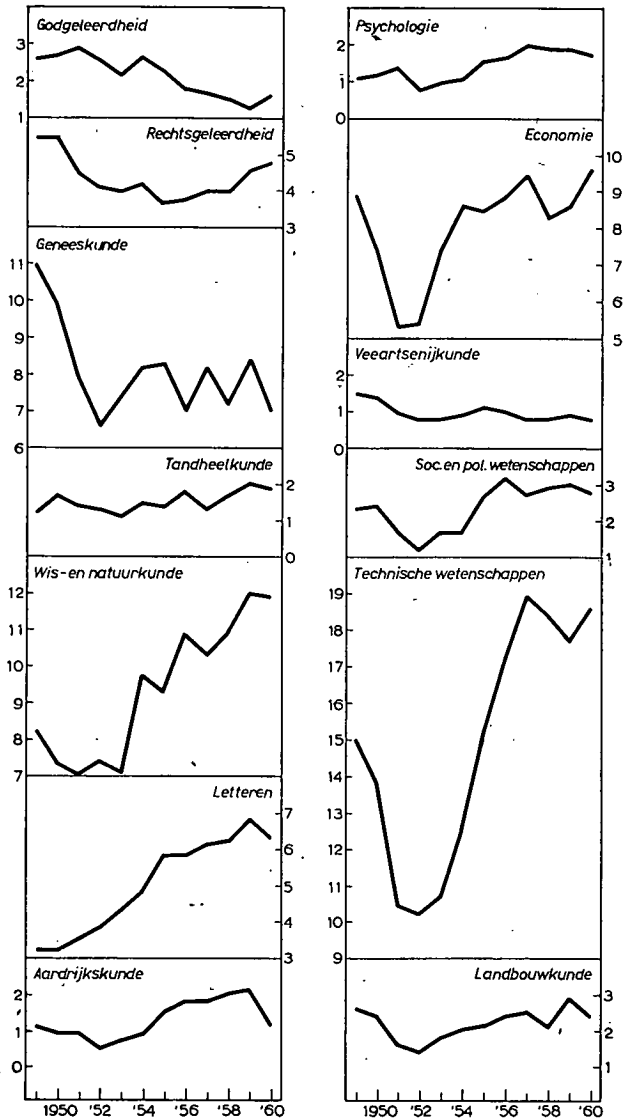
Bij het zoeken naar een algemene oorzaak is eerst gedacht aan vertraging bij de overgang naar het w.o. Wanneer het aantal abiturienten dat pas één of meer jaren na het afleggen van het eindexamen naar het w.o. gaat, na de oorlog zou zijn toegenomen en daarna constant gebleven of zelfs verminderd, zou de schommeling verkregen worden die in de grafieken is afgebeeld. De belangstelling voor het w.o. zou in feite dan niet zijn veranderd. Nader onderzoek maakte echter uit dat dit niet het geval is geweest.

Wanneer men de mannelijke eerstejaars in de verschillende studierichtingen relateert aan de aantallen abiturienten (grafiek IV) dan blijkt het volgende. De naoorlogse schommeling heeft zich voornamelijk voorgedaan in de technische wetenschappen, economie, landbouwkunde, veeartsenijkunde en aardrijkskunde. Van deze verklaren de wijzigingen in technische wetenschappen en eco-

nomie ongeveer de helft van de schommeling in het totale percentage dat gaat studeren. Het moet daarom niet onmogelijk geacht worden dat een combinatie van overvolle instellingen van w.o. in de eerste jaren na de oorlog, de pessimistische beoordeling van de economische mogelijkheden na afloop van de na-oorlogse herstelperiode en de daarop volgende Korea-oorlog, gevolgd door een steeds groter optimisme over de economische expansiemogelijkheden op basis van een aanhoudende hoogconjunctuur, de oorzaak is van de golfbeweging in het percentage abiturienten dat gaat studeren. Dat dit speciaal een rol heeft gespeeld bij de h.b.s. abiturienten waarbij het verder gaan studeren niet zo sterk traditioneel bepaald en van te voren vaststaat, lijkt verklaarbaar.

Grafiek IV.

MANNELIJKE EERSTEJAARSSTUDENTEN IN % VAN HET AANTAL ABITURIËNTEN GYMNASIUM EN H.B.S.

In de andere studierichtingen, waarin voornamelijk gymnasium abiturienten studeren vertoont het verloop van het percentage meestal een eigen beeld waarvoor specifieke oorzaken zijn aan te wijzen. Een duidelijk voorbeeld geeft hiervan de literaire faculteit. De aanhoudende en steeds toenemende tekorten aan leraren doet het percentage abiturienten dat deze studierichting kiest steeds stijgen.

Achterstand bij meisjes.

Volgens tabel 1, ging in 1960 bij de jongens 6,4 pCt. van de gemiddelde generatie 17-19 jarigen studeren en bij de meisjes 1,5 pCt. De verschillen tussen deze percentages kunnen teruggebracht worden tot verschillen in deelname aan het v.h.m.o., het percentage abiturienten van gymnasium en h.b.s. onder het totaal aantal abiturienten, het overgangsperscentage naar het w.o. en de aantallen eerstejaars met andere of geen examenbevoegdheid.

Van de 18-jarigen gaat bij de meisjes 4,9 pCt. minder studeren dan bij de jongens. In de volgende tabel is een overzicht gegeven van de mate waarin deze achterstand is te verklaren uit bovengenoemde factoren.

TABEL 10.

Achterstand in deelname aan het wetenschappelijk onderwijs bij meisjes, in pCt. van 18-jarigen, 1960

Achterstand in deelname aan het v.h.m.o.	0,7 pCt.
Gering percentage abiturienten van gymnasium en h.b.s. ...	1,8 pCt.
Achterstand in overgangsperscentage naar w.o.	1,6 pCt.
Achterstand aantal eerstejaars met overige en geen examenbevoegdheid	0,8 pCt.
	4,9 pCt.

De belangrijkste oorzaken voor de achterstand bij de meisjes blijken het geringe percentage abiturienten van gymnasium en h.b.s. en de geringere overgangsperscentages naar het w.o. te zijn. Het percentage abiturienten met gymnasium en h.b.s. heeft bij de meisjes niet de neiging om toe te nemen (tabel 4) en van een inhalen van de achterstand bij de overgangsperscentages is weinig te bespeuren (grafiek II). Verwacht mag dan ook worden dat de achterstand in deelname aan het wetenschappelijk onderwijs bij de meisjes zal blijven bestaan.

Overgang naar wetenschappelijk onderwijs en die naar andere soorten van onderwijs.

Zoals uit grafiek III is te zien zijn wisselende percentages abiturienten naar het w.o. gegaan. De vraag kan worden gesteld in hoeverre deze parallel verlopen met het gaan naar andere soorten van onderwijs, die na het afleggen van het eindexamen gevolgd kunnen worden. Dit is slechts in beperkte mate na te gaan. Van 1900 tot 1930 wordt in de „Verslagen van de staat van het onderwijs” alleen de bestemming vermeld van de abiturienten van de h.b.s., maar hierbij is geen onderscheid gemaakt tussen jongens en meisjes. Van 1931 tot 1947 wordt de bestemming van alle abiturienten van het v.h.m.o., gesplitst naar schoolsoort en geslacht, vermeld in de v.h.m.o.-statistiek. In beide gevallen is aan de leerlingen gevraagd wat ze van plan waren te gaan doen. Het is echter onzeker of de plannen ook gerealiseerd werden.

Van 1952 af kan voor de belangrijkste takken van onderwijs uit de desbetreffende statistieken worden nagegaan hoeveel van de toegelatenen in het bezit waren van een bepaald v.h.m.o.-diploma. Dit zijn dus gerealiseerde bestemmingen maar het is hierbij onzeker, in welk jaar het (eind)diploma v.h.m.o. werd behaald. Een aantal scholen en opleidingen (bijv. K.M.A., academies voor lichamelijke opvoeding, conservatoria enz.) moeten buiten beschouwing blijven, omdat hiervan de toegelatenen niet door het C.B.S. worden geregistreerd.

Met het bovenstaande moet rekening worden gehouden bij de beoordeling van de tabellen 11 en 12.

De percentages van de abiturienten die verder gaan studeren zijn hoog opgelopen. Enige reserve is er nog bij

TABEL 11.

Bestemming van h.b.s.-b abiturienten, 1900 - 1920

	1900	1910	1920
Wetenschappelijk onderwijs	58	52	52
Nijverheidsonderwijs	—	2	3
Kweekschool	1	3	2
	59	57	57

TABEL 12.

Bestemming van v.h.m.o.-abituariënten, 1931 - 1959

		Jongens				Meisjes			
		1931	1939	1952	1959	1931	1939	1952	1959
Gym. α	W.O.	74	62	58	81	61	48	51	74
	N.O.	—	—	3	6	—	11	14	10
	Kweekschool	—	—	2	3	2	1	4	4
	Totaal	74	62	63	90	63	60	69	88
Gym. β	W.O.	87	75	72	90	70	61	56	83
	N.O.	—	—	4	3	2	5	12	7
	Kweekschool	—	—	1	1	2	2	4	2
	Totaal	87	75	77	94	74	68	72	92
H.B.S. a	W.O.	10	12	12	29	2	5	5	8
	N.O.	1	2	6	7	5	11	27	18
	Kweekschool	2	1	7	11	10	2	13	20
	Totaal	13	15	25	47	17	18	45	46
H.B.S. b	W.O.	48	34	36	67	28	19	24	38
	N.O.	6	10	32	23	7	13	21	25
	Kweekschool	3	—	4	4	17	3	17	13
	Totaal	57	44	72	94	52	35	62	76
V.h.m.o. (excl. m.m.s. en h.d.s.)	W.O.	48	35	37	62	34	24	28	44
	N.O.	4	6	19	14	4	11	20	16
	Kweekschool	2	—	4	5	11	2	11	11
	Totaal	54	41	60	81	49	37	59	71
M.M.S.	N.O.	—	—	—	—	17	27	18	21
	Kweekschool	—	—	—	—	6	4	9	20
	Totaal	—	—	—	—	23	31	27	41

de h.b.s.-a en m.m.s. Kwantitatief is deze alleen belangrijk bij de jongens van de h.b.s.-a en bij de m.m.s.

Opvallend is de sterke toeneming van het percentage abiturienten dat naar het nijverheidsonderwijs gaat. Bij de h.b.s.-b abiturienten is dit van 0 pCt. in 1900 tot 24 pCt. in 1959 gestegen; bij de andere schoolsoorten is dit percentage tussen 1931 en 1959 eveneens toegenomen. Ook de deelname aan het kweekschoolonderwijs is in het algemeen toegenomen.

De cijfers geven de indruk dat de belangrijke stijging in het percentage abiturienten dat naar het w.o. gaat in de periode 1952-1959 samen is gegaan met een (zij het dan ook veel geringere) daling in het percentage dat naar het nijverheidsonderwijs gaat. Duidelijk treedt dit op bij de mannelijke abiturienten van de h.b.s.-b. Bij de h.b.s.-a waarvan ook bij de jongens slechts nog een betrekkelijk laag percentage verder gaat studeren, was kennelijk nog voldoende reserve, zodat de stijging in de deelneming aan het w.o. daar niet gepaard behoefde te gaan met een daling elders.

Bij de meisjes is de stijging van de deelname aan het w.o. in het algemeen eveneens gepaard gegaan met een daling in de belangstelling voor het nijverheids- en/of kweekschoolonderwijs.

Gezien de hoge percentages abiturienten die verder gaan studeren is het waarschijnlijk dat een verdere toeneming van de belangstelling voor het w.o. gepaard moet gaan met

een gelijke daling van de deelname aan andere schoolsoorten. Dit spreekt te meer wanneer wordt bedacht dat slechts een beperkt deel van het verder studeren van de abiturienten kon worden nagegaan. Een uitzondering is wellicht mogelijk voor de h.b.s.-a abiturienten waarvan in totaal slechts de helft verder studeert.

Wanneer een stijging van het overgangsperscentage naar het w.o. gepaard zou gaan met een evenredige daling in de belangstelling voor andere opleidingen, dan zouden deze in belangrijke mate gedraineerd worden. In hoeverre dit zich reeds heeft voorgedaan in de periode 1952-1959, is in het volgende nagegaan. Ten einde een zuiver beeld te krijgen is wat betreft het nijverheidsonderwijs de analyse beperkt tot de hogere technische scholen omdat daarbij het aantal toegelatenen met een v.h.m.o.-diploma kwantitatief van betekenis is.

TABEL 13.

Toegelatenen tot de h.t.s. naar vooropleiding, in pCt.

	v.h.m.o. met diploma	v.h.m.o. zonder diploma	u.l.o.	Overige opleidingen	Totaal
1952	31	18	33	18	100
1953	29	19	35	17	100
1954	27	16	40	17	100
1955	26	17	40	17	100
1956	26	17	40	17	100
1957	24	15	44	17	100
1958	23	17	42	18	100
1959	22	16	44	18	100

Onder de toegelatenen tot de h.t.s. is het aandeel van degenen die van het v.h.m.o. komen inderdaad belangrijk gedaald. Een gelijkblijvende belangstelling van de v.h.m.o. abiturienten voor deze opleiding zou het aantal constant hebben gehouden.

Bij het kweekschoolonderwijs is een andere ontwikkeling waar te nemen.

TABEL 14.

Toegelatenen tot de kweekschool naar vooropleiding, in pCt.

	Mannen				Vrouwen				
	Met v.h.m.o.-diploma	Waarvan met diploma			Met v.h.m.o.-diploma	Waarvan met diploma			
		hbs a	hbs b	gym		hbs a	hbs b	gym	mms
1952	15	41	50	9	18	27	33	9	31
1953	14	41	48	11	16	28	28	9	35
1954	14	43	46	11	21	27	22	9	42
1955	13	47	42	11	19	27	16	10	47
1956	10	52	36	12	20	27	10	8	55
1957	10	54	36	10	22	25	11	5	59
1958	13	46	41	13	23	24	12	5	59
1959	11	57	35	8	23	23	10	5	62

Ondanks de gestegen belangstelling van de jongens abiturienten voor het kweekschoolonderwijs (tabel 12), is het aandeel daarvan onder het totaal aantal toegelatenen tot de kweekschool gedaald. De reserve die er voor het kweekschoolonderwijs kennelijk nog was onder de h.b.s.-a abiturienten heeft gemaakt dat het aandeel van de v.h.m.o. abiturienten niet sterker is gedaald.

Bij de meisjes is het aandeel van de v.h.m.o. abiturienten nog toegenomen als gevolg van de grotere belangstelling van de m.m.s.- en de h.b.s.-a abiturienten voor dit onderwijs. Daardoor kon de dalende belangstelling van de abiturienten gymnasium- β en h.b.s.-b worden opgevangen.

Bij de h.t.s. heeft zich dus een zekere drainage voorgedaan die het gevolg kan zijn van de sterk toegenomen belangstelling voor het w.o. Bij het kweekschoolonderwijs konden de gevolgen worden opgevangen door te putten

uit de reserve die er nog was bij de abiturienten van de h.b.s.-a en de m.m.s.

Samenvatting en conclusies.

Het aantal eerstejaars is van 1900 tot 1961 bij de jongens toegenomen van 700 tot 6.500 en bij de meisjes van 30 tot 1.300. Uitgedrukt in percentages van de 18-jarigen betekent dit een stijging van 1,5 pCt. tot 6,8 pCt. resp. van 0 tot 1,4 pCt. De achterstand die de meisjes t.o.v. de jongens vertonen kan voornamelijk worden verklaard uit het geringe aantal gymnasium- en h.b.s. abiturienten onder het totaal aantal meisjes abiturienten en uit de lage overgangsperscentages naar het wetenschappelijk onderwijs. Verwacht mag worden dat de achterstand bij de meisjes zal blijven bestaan.

Het percentage abiturienten dat gaat studeren is bij de jongens gedaald van 1900 tot 1939. Ook na de oorlog is het peil dat in 1900 werd bereikt niet meer gehaald. Bij de meisjes neemt het percentage abiturienten dat gaat studeren toe tot omstreeks 1918 om daarna eveneens te dalen. Na de oorlog blijft het betrekkelijk constant op een laag niveau.

Deze structurele ontwikkeling in de overgang naar het wetenschappelijk onderwijs kan worden verklaard uit de gewijzigde samenstelling van de abiturienten. Berekenen namelijk de overgangsperscentages die er zouden zijn geweest wanneer de samenstelling van de abiturienten over de tijd gelijk was gebleven, dan ontstaat het volgende beeld. Bij de jongens schommelt het percentage abiturienten dat gaat studeren dan tussen de 40 en de 55 en bij de meisjes om de 20. De verschillende maatregelen die genomen zijn om de overgang naar het wetenschappelijk onderwijs te stimuleren hebben dus niet geresulteerd in hogere overgangsperscentages. Het is uiteraard mogelijk dat zonder deze maatregelen het overgangsperscentage zou zijn gedaald.

De schommelingen in het overgangsperscentage vóór de tweede wereldoorlog gaan samen met algemeen-maatschappelijke verschijnselen, waaruit zij verklaard kunnen worden (eerste wereldoorlog, hoogconjunctuur, depressie). De schommeling in de na-oorlogse periode heeft zich voornamelijk voorgedaan bij h.b.s. abiturienten en in de studierichtingen technische wetenschappen, economie, landbouwkunde, veeartsenijkunde en aardrijkskunde. Waarschijnlijk heeft hier een combinatie van factoren gewerkt, zoals overvolle universiteiten na de oorlog, een pessimistische beoordeling van de economische mogelijkheden na afloop van de na-oorlogse herstelperiode en de Korea-oorlog — gevolgd door een toenemend optimisme over de economische expansie op basis van een aanhoudende hoogconjunctuur.

De stijging tussen 1952 en 1959 in het percentage abiturienten dat naar het wetenschappelijk onderwijs gaat is samengegaan met een (zij het dan ook veel geringere) daling in het percentage dat naar het nijverheidsonderwijs gaat. Bij de h.b.s.-a abiturienten, waar nog voldoende reserve was, heeft dit zich niet voorgedaan. Gezien de hoge percentages abiturienten die in totaal verder gaan studeren, is het waarschijnlijk dat een verdere toeneming van de deelname aan het wetenschappelijk onderwijs gepaard moet gaan met een evenredige daling van de deelname aan andere schoolsoorten, hetgeen dan zou leiden tot een drainage bij die andere schoolsoorten. Dit is reeds te constateren bij de h.t.s.-en.

's-Gravenhage.

R. RUITER.
J. HOOGENHOUT.

Particuliere subsidies voor de woningbouw

Het bouwen van woningen voor personeelsleden van ondernemingen is ook in Nederland geen nieuw verschijnsel. Reeds vóór de laatste oorlog waren enkele grote werkgevers op dit terrein bezig. In de meeste gevallen werden hierbij speciale stichtingen of N.V.'s ingeschakeld. Hierdoor en ten gevolge van het feit dat werkende, valide arbeiders meestal ook elders tegen aanvaardbare huren onderdak konden vinden, was van minder gewenste gevolgen, met name verband houdend met een te sterke binding aan de betrokken onderneming, nauwelijks sprake.

In de na-oorlogse jaren kreeg de woningbouw door ondernemingen een geheel andere betekenis. Het tekort aan woningen vormde een ernstige belemmering bij het aantrekken van personeelsleden die op grote afstand van de plaats van tewerkstelling woonden. Vaak was het verstreken van een „particuliere subsidie” goedkoper dan het betalen van reiskosten en/of scheidingstoelagen. Deze ondernemingssubsidies werden meestal gegeven in de vorm van huurtoeslagen of van hypothecaire leningen tegen lage rente.

De bijzonder snelle uitbreiding van bepaalde grote bedrijven samen met het groeiende tekort aan werkrachten had tot gevolg, dat steeds meer woningen door of ten behoeve van werkgevers werden gebouwd. Er is reden om te veronderstellen dat het grootste gedeelte van de huurwoningen die na de bevrijding in de particuliere sector tot stand kwamen, d.w.z. ongeveer 10 à 15 pCt. van de totale na-oorlogse woningbouw, onder deze categorie kan worden gerangschikt.

Ondoorzichtige situatie.

Het is min of meer bekend, dat deze activiteiten hand over hand toenemen. Meestal worden de details door een ondoorzichtige sluier van geheimzinnigheid aan het oog van de goegemeente onttrokken. Maar zo nu en dan wordt deze sluier een tikkeltje opgelicht, bijv. in de toelichting op de begroting 1963 van Rotterdam. Hier wordt o.m. verklaard, dat getracht zal worden dat de 2.000 woningen die in het Waterweggebied per jaar volgens industriële bouwmethoden dienen te worden gebouwd, niet uitsluitend in de woningwetsector worden uitgevoerd, maar ten dele ook in de „vrije” sector. Het zou, volgens B. en W., toe te juichen zijn, indien ondernemingen bereid zouden zijn een zodanig deel van de stichtingskosten (naar schatting circa f. 4.000 per woning) à fonds perdu te storten, dat deze vrije-sector-woningen daarna aan hun werknemers tegen huren, *gelijk aan die van overeenkomstige woningwetwoningen*, kunnen worden verhuurd. Hiertegenover zou dan (door de gemeenten) moeten worden toegezegd dat bovendien een gelijk aantal woningwetwoningen voor die arbeiders ter beschikking wordt gesteld¹⁾.

Ook bij de bouw van „goedkope” huurwoningen in de A-sector vinden soortgelijke transacties plaats. Blijkbaar is men, ondanks de overheidssubsidies, anders slechts bij uitzondering in staat de huren binnen de door de Minister vastgestelde grenzen te houden. Dit geldt in bepaalde gevallen zelfs voor woningwetwoningen, omdat sommige

gemeenten eenvoudig niet in staat zijn het contingent aan te besteden tegen prijzen die in Den Haag aanvaardbaar worden geacht. Onder deze omstandigheden gaat men soms noodgedwongen tot „koppelverkoop” over door een aannemer of bouwondernemer, die van plan is een aantal particuliere woningen in de „vrije”, d.w.z. ongesubsidieerde en/of de premiesector te bouwen, voor de keuze te stellen óf het hele plan op te doeken óf een aantal woningwetwoningen tegen verlaagde prijzen „mee te nemen”, zodat de goedkeuring van het Ministerie kan worden verkregen. Hier wordt dus een „onrendabele top” van woningwetwoningen afgehaald en ten laste gebracht van derden - vaak van ondernemingen, maar soms ook van de individuele kopers van „vrije” woningen. Op deze manier worden eens te meer de bouwpreizen de hoogte ingestuurd.

Ongewenste toestanden.

Voordat wij de ongewenste gevolgen van deze grijze, zo niet zwarte, manier van wegwerken van onrendabele toppen nader onder de loep nemen, zij erop gewezen, dat woningbouw door ondernemingen in principe eigenlijk niet in een maatschappij thuisbehoort waar werkgever en werknemer als gelijkwaardige partners worden beschouwd. Er zijn trouwens altijd ongewenste facetten aan verbonden, al is in ons land vast komen te staan, dat het huurcontract in normale gevallen slechts bij uitzondering gelijk met het arbeidscontract kan worden beëindigd. Zolang er huurbescherming bestaat geldt deze ook voor arbeiders die in ondernemingswoningen onderdak hebben gevonden, behalve in gevallen van echte dienstwoningen, bijv. voor portiers enz.

Niettemin heeft ontslag in de meeste gevallen averechtse gevolgen voor werknemers-huurders, omdat de huurverlagende bijdrage van de werkgever-huisbaas komt te vervallen. Hiervoor kan niemand de ondernemers een verwijt maken. Immers, er ontbreekt elke rechtsgrond om een huursubsidie te geven aan een buitenstaander. Maar voor de betrokken werknemer zijn de gevolgen van dien aard, dat zijn mobiliteit ernstig wordt belemmerd. Vanuit sociaal oogpunt is dit zeker afkeurenswaardig. Vandaar, dat in de I.L.O.-aanbeveling no. 115 betreffende arbeiderswoningbouw de woningvoorziening door werkgevers principieel wordt verworpen. Ook om zuiver economische redenen is deze situatie ongewenst, omdat nu naast de hoogte van het loon (of salaris) ook nog de mogelijkheid om een woning ter beschikking te kunnen stellen, belangrijk wordt.

Dit brengt ons tot „des Pudels Kern”. Binnen het kader van de Nederlandse verhoudingen zou men er vrede mee kunnen hebben, indien in incidentele gevallen bepaalde ondernemingen door zouden gaan met het bouwen van woningen voor werknemers, omdat dit nu eenmaal van oudsher zo gebeurde. Maar wat zich in vele plaatsen van ons land op steeds grotere schaal voordoet, ligt niet meer in het vlak van het personeelsbeleid van de individuele onderneming, maar wordt meer en meer een zeer belangrijk onderdeel van de „normale” woningvoorziening. Vaak gaat dan het initiatief niet meer van bepaalde werkgevers uit, maar van de gemeenten, die het beleid op het stuk van de volkshuisvesting dienen uit te voeren. Op de keper

¹⁾ Zie „N.R.C.” van 30 november 1962.

beschouwd wordt door de talloze manipulaties, die eenvoudig *moeten* worden toegepast, willen de gemeenten in nog enigszins voldoende mate in de behoefte aan niet te dure woningen kunnen voorzien, eens te meer aangevoeld, dat het woningbouwbeleid van de laatste jaren volledig in het slop is geraakt. Immers, omdat er niet genoeg niet te dure huurwoningen gebouwd worden, moeten tal van ondernemingen particuliere subsidies verlenen teneinde woningen tegen woningwett-huren aan te kunnen bieden. Dit heeft tot gevolg, dat de woningdistributie zelfs voor woningwetwoningen niet meer uitsluitend naar behoefte plaats kan vinden, want de arbeiders van de subsidieverlenende werkgevers krijgen uiteraard prioriteit.

Wij vinden het geheel wel erg onfris en griezelig. Het wil ons namelijk voorkomen, dat het bouwprogramma voor een groot gedeelte in elkaar zou zakken, indien de verantwoordelijkheid voor de financiering en subsidiëring van de volkswoningbouw in het algemeen weer daar zou komen te liggen, waar zij behoort: bij de overheid. Nu worden er in niet onbelangrijke mate ondernemingen mee belast. Van rekening houden met de in het kader van de loonpolitiek zo geliefdkeerde concurrentieverhoudingen is er geen sprake meer.

Aan de andere kant genieten werknemers van bepaalde ondernemingen in stijgende mate voorkeur. Bedrijfstatken met een structureel sterk personeelsverloop staan ernaast. Maar het ergste lijkt ons, dat zich eens te meer een economisch en sociaal belangrijke ontwikkeling in een was van geheimzinnigheid afspeelt, wat op den duur tot hoogst ongewenste consequenties moet leiden.

Ook hier kan men zeggen: het bloed kruipt waar het

Beleg modern - beleg in

INTER
UNIE

N.V. Internationale Beleggings Unie „Interunie“, Postbus 617, Den Haag

(I. M.)

niet kan vloeien. Immers, door de achterdeur halen gemeentebesturen van „alle gezindten“ dat gedeelte van de woningbouwsubsidies weer binnen, dat de centrale overheid door het voorportaal eruit heeft gewerkt. En terwijl de woordvoerders van de ondernemers erop aandringen, dat „de arbeiders eindelijk voor het woongenot betalen wat het kost“, moeten de bedrijven de centen op tafel leggen, hetgeen natuurlijk weer tot gevolg heeft, dat Vadertje Staat minder belastingen ontvangt. Het ware zeker eenvoudiger als deze doos met dubbele bodem slechts bij speciale gelegenheden ten tonele zou verschijnen. Indien subsidiëring van enige betekenis nodig is, dient dit voor iedereen duidelijk uit de openbare begrotingen te blijken.

Steun op ruime schaal in de vorm van particuliere bijstand, indirect gefinancierd door kopers van televisietoestellen, benzine, hoogovencement enz., hoe goed bedoeld en hoe begrijpelijk ook in de tegenwoordige situatie, leidt o.i. tot verdoezeling van de feiten, vervalsing van de concurrentieverhouding en een wederzijds sociaal en economisch minder gewenste binding tussen werkgever-huisbaas en werknemer-huurder.

Amsterdam.

H. UMRATH.

Internationaal accountantscongres

Van 23 tot 27 september 1962 is te New York het Achtste Internationale Accountantscongres gehouden.

In 1926 kwam op initiatief van het Nederlands Instituut van Accountants het eerste congres tot stand, dat in Amsterdam werd gehouden. Na de oorlog vond in 1952 een congres plaats in Londen, in 1957 in Amsterdam. Waar over 5 jaar het volgende congres zal worden gehouden zal binnenkort worden beslist.

Het heeft zin in dit tijdschrift aandacht aan deze congressen te schenken, omdat — in analogie met de ontwikkeling in het economisch leven in het algemeen — ook voor het accountantsberoep de economische wetenschap een steeds belangrijker plaats gaat innemen. In de onderwerpen die op de congressen worden behandeld komt dit tot uitdrukking.

Er is nog een andere ontwikkeling die de congressen aan betekenis doet winnen en deze congressen waard maakt onderwerp van beschouwing te zijn in dit periodiek. De steeds voortschrijdende internationalisatie van de vermogensmarkt heeft namelijk tot gevolg dat de accountantsverklaringen bij gepubliceerde jaarrekeningen — waarin het deskundig en onafhankelijk oordeel van de accountant over de betrokken jaarrekening naar voren wordt gebracht — meer en meer een functie over de landsgrenzen heen

gaan vervullen. De beleggers en de hun adviserende deskundigen hebben daardoor een groeiende behoefte zekerheid te hebben omtrent de inhoud van de accountantsverklaring. Hierbij gaat het dan niet zozeer om de inhoud in de zin van de gekozen bewoordingen, doch om de achter die bewoordingen liggende arbeid die tot de verklaring heeft geleid. Daarbij moet worden gedacht zowel aan de bedrijfseconomische grondslagen, zoals die van waarde en winst, als aan de controlegrondslagen, die bepalend zijn voor de inhoud van de accountantsarbeid en daarmee van de verklaring.

Een en ander doet behoefte ontstaan aan internationaal contact tussen de beroepsgenoten om te kunnen komen tot een zekere uniformiteit in de tot op dit moment nog veelvuldig bestaande verscheidenheid in die grondslagen. De congressen hebben bewezen daarbij een belangrijke functie te vervullen. Congressen leiden in het algemeen niet onmiddellijk tot conclusies doch de contacten op internationaal niveau accentueren de behoefte aan uniformiteit zowel doordat men kennis neemt van de opvattingen in andere landen als door discussies in groter en kleiner verband omtrent de essentiële elementen van de beroepsuitoefening.

De congresleiding had drie onderwerpen, die tezamen één geheel vormen, aan de orde gesteld. De inleidingen

van alle landen handelden over deze onderwerpen. Deze waren: „accounting, auditing and financial reporting in relation to world economy”. Een imponerend complex van vraagstukken werd hiermede aan de orde gesteld: met „accounting” de grondslagen en de techniek van de informatievoorbereiding voor interne en externe doeleinden, met „auditing” de functie, de taak en de verantwoordelijkheid van de accountant en met „financial reporting” de eigenlijke verschaffing van informatie zowel intern als extern. Elk dezer onderwerpen werd behandeld in het verband met de behoefte voortvloeiend uit de ontwikkeling van de wereld-economie.

De congresleiding had nog een ander attractief initiatief genomen, nl. door op een congres van louter accountants ook het woord te laten voeren door toonaangevende figuren uit het bedrijfsleven. Tijdens de openingszitting werd het woord gevoerd door de heer A. K. Watson, president van I.B.M. World Trade Corporation en Ir. P. F. S. Otten, president commissaris van N.V. Philips' Gloeilampenfabrieken, tijdens de slotzitting door de heer F. G. Donner, chairman van General Motors. Met dit initiatief werd de betekenis van de industrie voor de „world economy” enerzijds en van de accountant voor het bedrijfsleven anderzijds gedemonstreerd.

Het aandeel dat Nederland in het congres heeft gehad was verhoudingsgewijze zeer belangrijk. Er waren 45 inleiders, waarvan 12 van Amerikaanse beroepsgenoten, 7 uit Groot-Brittannië, 4 uit Nederland en de overige 22 van beroepsgenoten uit 20 landen. Van de drie industriëlen was één een Nederlander, terwijl de heer J. Kraayenhof als voorzitter van het zevende congres, gehouden in Amsterdam, tijdens de openingszitting het woord voerde, zoals dit in het protocol paste. De vertegenwoordiging van Nederlandse zijde was relatief eveneens zeer groot. Er mag worden geconstateerd dat deze presentatie in overeenstemming is met de ontwikkeling van het beroep in Nederland en zijn aanzien in de wereld.

Het zou te ver voeren en ook buiten de interesse-sfeer van de lezerskring vallen op de inhoud van het gebodene diep in te gaan. Ik acht het doelmatig mij te beperken tot de toespoken van de industriëlen en hetgeen door de Nederlandse beroepsgenoten naar voren is gebracht. Daarbij zal voldoende gelegenheid zijn om van meningen in het buitenland te doen blijken.

Mr. Watson benaderde „world economy” via de „computer”. Hij wees erop dat de wereld het lange tijd heeft moeten doen met onvolledige oriëntatie en dat de computer een periode heeft ingeluid waarin het bedrijfsleven en de overheid op ieder moment zullen kunnen beschikken over ieder detail waaraan men voor het bestuur behoefte heeft. Hij liet daarbij de waarschuwing horen dat hiermede niet bedoeld is te zeggen dat voor het persoonlijk initiatief geen plaats meer zou zijn, integendeel. Hij legde er verder de nadruk op dat, wil de vrije onderneming kunnen bloeien en willen de ontwikkelingslanden kunnen beschikken over het vermogen waaraan zij behoefte hebben, het internationale kapitaalverkeer op korte termijn moet worden gestimuleerd. Het accountantsberoep kan hierbij een belang-

rijke bijdrage leveren, zo betoogde hij, door de internationale communicatie op financieel gebied te verbeteren op basis van uniforme grondslagen.

Ir. Otten had voor zijn toespraak als onderwerp gekozen „openbare financiële berichtgeving”¹⁾. Na aandacht te hebben besteed aan de accountantsfunctie, waarbij hij de nadruk legde op de adviserende taak van de accountant, ging Ir. Otten in op de wereld-economie en de vrije onderneming. Hij betoogde dat het uiteindelijke doel van de vrije wereld moet zijn tot een eenheid te komen, omdat de daarop gebaseerde samenwerking en de resultaten daarvan het beste bewijs zullen leveren van de doelmatigheid van ons huidige economische stelsel. De vrije onderneming beschouwt Ir. Otten als een van de wezenlijke pijlers van dat stelsel. De grote industriële onderneming is de uitkomst van de spectaculaire technische en economische ontwikkeling die onder dat stelsel is tot stand gekomen. Hierbij bracht Ir. Otten het doel van het ondernemen naar voren, dat niet meer bestaat in het maximaliseren van de winst op korte termijn, maar in het streven naar een optimale winst in de continuïteit van de onderneming, waarbij voor het sociale aspect van het beleid een hoogst belangrijke plaats wordt ingeruimd.

Met betrekking tot de berichtgeving vroeg spreker enerzijds aandacht voor het dynamische karakter daarvan, anderzijds voor de behoefte aan economisch geschoolden, omdat het jaarverslag niet meer alleen een financieel document is, doch een economisch beeld moet geven van de onderneming, tot de conceptie waarvan alleen deskundigen in staat zijn. Slechts indien de ondernemer dit inziet en in het raam van een juist begrip van zijn verantwoordelijkheid zijn bijdrage levert om de verslagen internationaal leesbaar te maken, vervult hij te dien aanzien zijn plicht.

Na een enkel woord aan de vervangingswaarde te hebben gewijd, gaf Ir. Otten aan op welke gebieden naar uniformiteit moet worden gestreefd, waarbij hij enerzijds afzonderlijke taken ziet voor de ondernemer en voor de accountant en anderzijds een gezamenlijke taak.

Mr. Donner, die in de slotzitting het woord voerde, begon met zijn waardering te betuigen voor de administratie en de accountant, die tot stand hebben gebracht dat de leiding van de onderneming en het publiek de informatie krijgen waaraan zij behoefte hebben. Hij sprak de hoop uit dat de beroepsgenoten tot een internationale samenwerking zouden komen. Hij ging vervolgens in op de plaats van het internationale concern in de wereld-economie. Hij noemde daarbij de internationale vermogensverschaffing, de creatie van werkgelegenheid in de landen van vestiging, zowel door eigen fabrieken als door lokale inkoop van goederen en diensten en bracht tot slot als zijn mening naar voren dat alles in het werk moet worden gesteld om het aandelenbezit van internationaal georiënteerde ondernemingen te internationaliseren; aldus zou, zo stelde hij, de vermogensstroom worden gestimuleerd

¹⁾ De toespraak van Ir. Otten, van de heer Kraayenhof en van de Nederlandse inleiders zijn in extenso opgenomen in het „Maandblad voor Accountancy en Bedrijfs-huishoudkunde” van december 1962.

(I. M.)

§ N.V. SLAVENBURG'S BANK §

en worden gericht naar die landen waar het vermogen van groter nut kan zijn en dus op doelmatige wijze zou bijdragen tot de algemene economische groei, waaraan zo grote behoefte bestaat. Deze is een natuurlijk complement tot de snel groeiende aanvaarding van internationale handel. Als middelen daartoe wees hij op het wegnemen van hinderpalen op fiscaal gebied, vrij internationaal kapitaalverkeer, het zich meer richten op de buitenlandse vermogensmarkten door de moedermaatschappijen, onder andere door aandelen uit te geven in de landstaal, dividend te declareren in de landsvaluta en dergelijke.

De heer Kraayenhof wees in zijn toespraak op de verheugende stijging van het aantal bezoekers van de congressen: in 1952 waren in Londen ongeveer 900 dames en heren, in 1957 in Amsterdam 1.700 en nu in New York alleen van overzee reeds ruim 2.200. Vanuit verschillende gezichtspunten gezien beklemtoonde de heer Kraayenhof de noodzaak van internationale samenwerking en duidde daarbij drie gebieden aan, te weten (1) education, training and examination, (2) accounting principles en (3) auditing standards and procedures. Tenslotte sprak hij de hoop uit dat het congres zou leiden tot het spoedig organiseren van „research, study and discussions” op internationale basis.

Van de vier Nederlandse inleiders behandelde Drs. I. Kleerekoper, lid N.I.v.A., „the economic approach to accounting”, de heer H. de Leeuw, lid N.I.v.A., „some aspects of auditing in the international field”, Drs. A. C. J. Jonkers, lid V.A.G.A., „Netherlands view on auditing standards” en schrijver van dit artikel „the auditor and financial reporting”.

Drs. Kleerekoper ging in zijn inleiding uit van de definitie van administreren volgens de leerstof administratieve organisatie van het N.I.v.A.: „administreren is de systematische vastlegging, bewerking en verscaffing van informatie voor het besturen en doen functioneren van de huishouding en voor de verantwoording die daarover moet worden afgelegd”. Aldus werd in de sfeer van „accounting” de bedrijfseconomie op het hoogste plan geplaatst. Hierbij werd de nadruk gelegd op de juiste conceptie van de berekening van winst en vermogen, waarbij de vervangingswaarde sterk werd gepropageerd. Noch de plaats van de bedrijfseconomie in de beroepsuitoefening, noch de vervangingswaarde kunnen internationaal als algemene beroepsopvatting worden beschouwd, reden waarom het belangrijk mag worden geacht dat Drs. Kleerekoper hierop in zijn inleiding de nadruk legde. Het is niet overdreven te stellen dat dit vraagstuk een dominerende plaats innam bij de discussies die de tweede dag in tientallen discussiegroepen werden gevoerd. Het mag als een succes voor het Nederlandse beroep worden beschouwd dat in de slotzitting een vooraanstaand Amerikaans beroepsgeenoot, Mr. Paul Grady, in zijn samenvatting als enig land Nederland met name noemde en wel met betrekking tot de aldaar aangehangen leer van de vervangingswaarde. Hij liet zich daarover positief uit, kwam slechts met de opmerking dat hij aan de benaming „current value” de voorkeur gaf boven „replacement value”.

Drs. Jonkers en de heer De Leeuw hadden het onderwerp „auditing” onderling verdeeld, waarbij Drs. Jonkers meer de principiële zijde en de heer De Leeuw de internationale beroepsuitoefening tot onderwerp hadden genomen. Drs. Jonkers betoogde dat er een wisselwerking is tussen de economie van een land en het niveau van de beroepsuitoefening van de accountant. Hij bracht naar

BERICHT

Hierdoor delen wij onze donateurs, leden en abonnees mede, dat dezer dagen gebruik zal worden gemaakt van de verleende toestemming tot automatische giro-afschrijving van aan ons verschuldigde bedragen. Voor zover ons geen formulier voor automatische afschrijving werd toegezonden en de donatie, de contributie of het abonnementsgeld voor het jaar 1963 nog niet werd overgemaakt, verzoeken wij u beleefd dit thans zo spoedig mogelijk te doen door storting op onze postrekening no. 8408 of op onze rekening bij fa. R. Mees & Zoonen te Rotterdam.

Stichting

Het Nederlandsch Economisch Instituut

voren dat er in Nederland meer uniformiteit is in de beroepsuitoefening van de accountants dan in de presentatie van financiële informatie door het bedrijfsleven. In dit verband memoreerde hij de verheugende ontwikkeling als gevolg van de gezamenlijke aanbevelingen van het bedrijfsleven en deskundigen. De heer De Leeuw behandelde een voor de internationale beroepsuitoefening belangrijk vraagstuk, nl. dat van de samenwerking tussen beroepsgeenoten, zowel wat betreft die met buitenlandse als met interne accountants. Aangezien te dien aanzien in het buitenland nogal afwijkende opvattingen heersen, werd hiërmede een belangrijke bijdrage aan de documentatie voor internationaal overleg geleverd, terwijl ook levendige interesse voor de Nederlandse opvattingen te dien aanzien bij de discussies kon worden waargenomen.

Schrijver dezes stelde de functie van het jaarverslag, nl. die van een verantwoordingsdocument en een informatiebron te zijn voor alle groepen van geïnteresseerden, als centraal punt van zijn inleiding, teneinde langs die weg te komen tot de behandeling van de belangrijke vraag of de accountant met zijn in het jaarverslag voorkomende verklaring alleen verantwoordelijkheid draagt met betrekking tot de jaarstukken in engere zin en de daarmee verband houdende toelichtingen of ook verantwoordelijkheid draagt voor de overige mededelingen in het jaarverslag, voor zover vallende binnen zijn deskundigheid. Het laatstgenoemde standpunt werd verdedigd, waarbij uitdrukkelijk werd verklaard dat dit standpunt ook in Nederland nog geen algemene beroepsopvatting is. De reacties waren weinig positief, hetgeen volkomen in de lijn van de verwachtingen lag. De verdere ontwikkeling zal in deze moeten worden afgewacht.

Samenvattend kan worden gesteld dat het congres een grote bijdrage heeft geleverd voor de intensivering van de internationale samenwerking. Dit is in de eerste plaats te danken aan de aard van de gekozen onderwerpen en de wijze van behandeling. Echter mag niet worden verwaarloosd de stimulans die van persoonlijke contacten uitgaat: juist in het gesprek immers wordt de sluier van het geestesleven in ieder van de landen opgelicht. Samenwerking is primair een vraagstuk van geestelijke instelling en niet een technisch vraagstuk. Dank zij de grote gastvrijheid van het Amerikaanse volk, waarin zij eenieder laten deelhebben, mag ook dit facet van het congres als geslaagd worden gekwalificeerd.

Eindhoven.

A. GOUDEKET.

Enkele overwegingen met betrekking tot bilaterale hulpverlening

Het belang der niet-economische factoren.

Het beraad over mogelijke bilaterale hulpverlening aan ontwikkelingslanden door Nederland, dat sinds kort op gang gekomen is, maakt een nogal eenzijdige indruk, die mijns inziens afbreuk doet aan enkele uitermate belangrijke kanten van dit vraagstuk. Die indruk wekten bij mij ook de aanval van de heer H. Linnemann op de schrijver van „Dezer Dagen” in de Nieuwe Rotterdamse Courant (Economisch-Statistische Berichten van 8 augustus jl.), het wederwoord van Drs. F. A. Lensing („E.-S.B.” van 10 oktober) en het naschrift van de heer Linnemann in hetzelfde nummer. Het belang van deze zaak is groot genoeg om het maken van enige kanttekeningen te rechtvaardigen.

De eenzijdigheid van het beraad bestaat uit enerzijds de sterke nadruk op de economische kanten van het vraagstuk, anderzijds uit het beperkte politieke en humane karakter der beweegredenen, die (mede) tot hulpverlening doen besluiten of zouden moeten doen besluiten.

Dat bij bezinning op de mogelijke wenselijkheid van bilaterale hulpverlening ook de nationaal-economische mogelijkheden ter sprake komen is nogal voor de hand liggend, zoals het ook begrijpelijk is dat er alle redenen te pogen rechtstreeks of zijdelings door hulpverlening een graantje mee te pikken van de reusachtige markten, die de ontwikkelingslanden potentieel vormen. Of hiertoe gebonden hulpverlening verkieslijk is, moge de vraag zijn; dit is een wellicht belangrijk, maar in elk geval een tactisch, zo men wil een psychologisch vraagstuk, dat van de tweede, niet van de eerste orde is.

Hoe belangrijk het economisch aspect der hulpverlening ook is, het is toch niet meer dan een aspect. Volgens de schrijver van „Dezer Dagen” is de primaire noodzaak voor hulpverlening politiek: de overbrugging der kloof tussen arm en rijk ten einde een dreigende uitbarsting te voorkomen. Zowel de heer Linnemann als de heer Lensing zijn het hiermee eens; naar mijn smaak is deze formulering echter te simplistisch. Het gaat namelijk niet alleen en misschien niet eens in de eerste plaats om een welvaartsverschil: de ontwikkelingslanden eisen in alle opzichten een gelijkberechtigende plaats in de wereld van vandaag; zij wensen hun gevoel van eigenwaarde op politiek, maatschappelijk, economisch en cultureel gebied te bevestigen en bevestigd te zien. Vanzelfsprekend speelt hun economische ontwikkeling daarbij een uitermate grote rol, maar zij is niet allesbepalend — in landen als bijv. Indonesië, Cuba, Egypte en Ghana krijgt zij van de eigen leiders niet eens prioriteit boven politieke plannen van veelal niet onbedenklijk allooi. Nu zijn de politieke ideeën van Westerse leiders ook lang niet altijd van onberispelijk gehalte; er is dus weinig reden in zedelijke verhoording met de vinger te gaan wijzen. Het gaat in dit betoog ook helemaal niet om simplistische morele vergelijkingen — maar wel verdient het de aandacht dat er van veel meer sprake is dan van alleen een kloof tussen arme en ontwikkelde landen, dat met andere woorden hulpverlening meer is dan een politieke kwestie, die om een economische en technische aanpak vraagt. Ook mag niet over het hoofd worden gezien dat ingrijpende veranderingen in levenspatroon, in

(op zichzelf zinrijke) maatschappelijke ordeningen zowel voorwaarde als gevolg van grootscheepse welvaartsverhoging in ieder ontwikkelingsland zullen zijn, wat weer een terugslag zal hebben op de eigen cultuur en de eigen godsdiensten. Het is een adembenemend gebeuren, dat grote gevaren met zich zal brengen en dat nochtans zal moeten plaatsvinden op straffe van nog grotere en niet meer te bedwingen andere gevaren.

Dit gebeuren gaat ons allen aan, niet alleen vanwege de gevaren of vanwege de economische mogelijkheden, maar ook omdat dit geschieden zou kunnen leiden tot maatschappelijke ervaringen of zelfs ontwikkelingen, die voor de gehele wereld van belang zouden kunnen blijken — ook onze Westerse maatschappij kent tekortkomingen (niet ten laatste van psychische aard) en ons levenspatroon kent maar al te veel verwarrende, zelfs ontluiserende facetten.

In deze visie, die mede ontstaan is tijdens een tweejarig verblijf in een Afrikaans ontwikkelingsland, past een bescheidenheid ten opzichte van de ontwikkelingslanden, die maakt dat men niet (meer) gelooft in de vanzelfsprekendheid van onze zozeer technische en zo sterk rationalistische maatschappij zodat men al evenmin meer de ontwikkeling in de „jonge landen” durft te voorspellen als een soort versnelde parallel van onze eigen economische en maatschappelijke geschiedenis der laatste eeuwen. Het denken van hieruit over de hulpverlening houdt tevens een zeer positieve waardering in van de mogelijkheden van bilaterale hulp.

Plaats en taak van Nederland.

Bij een nadere bezinning in Nederland op de vraagstukken verbonden aan de hulpverlening dient echter nog een zeer gewichtige zaak in ogenschouw genomen te worden: de plaats en taak van Nederland en van de Nederlandse cultuur in de wereld van vandaag en in die van morgen zijn ook in het geding. Beide zijn voor een deel afhankelijk van onze visie, wil en inspanning. Wie — als ik — zich bewust is van het eigen geestesmerk dezer landen en daarbij meent dat een toeschouwersrol onwaardig is, dat mede-arbeid aan, d.w.z. mede-verantwoordelijkheid voor en een (bescheiden) mede-bepaling van de wereld voor morgen geboden is, wie derhalve niet gelooft in een eenheidsstreven om zichzelfswille (wat voor gestalte die eenheid ook moge aannemen), die is ervan overtuigd dat Nederland en de Nederlandse cultuur een plaats en taak hebben, niet alleen nu, maar evenzeer in de wereld van morgen, ook al zal het bereik der nationale soevereiniteit steeds meer afnemen. Deze overtuiging brengt niet alleen mede dat wij ons niet afzijdig mogen houden van de hulpverlening, maar bovendien dat wij moeten pogen er voor ons deel een zinrijke, vruchtbare inhoud aan te geven. Dat is een reusachtige opgave, die verre uitgaat boven de rol van een klein, vrij onbelangrijk mede-bankiertje van de Verenigde Naties. Zo'n uitspraak klinkt onaangenaam — toch dreigt een uitsluitende of te sterke beklemtoning van de wenselijkheid van multilaterale hulpverlening ons tot een dergelijk onbeduidend bij-rolletje te veroordelen.

Dat gevaar is reeds thans aanwezig. Ons koloniale verleden heeft ons een schat aan tropische kennis en ervaring opgeleverd; sinds de ongelukkige ontwikkeling der Nederlands-Indonesische verhouding wordt op deze schat ingeteerd. Van de Nederlandse tropische deskundigen is een klein deel bij de Verenigde Naties werkzaam; dit (procentueel voor de Verenigde Naties niet onbelangrijke) aantal wordt nogal eens met trots vermeld, waarbij men aan een aantal onrustbarende zaken voorbij ziet. Niet alleen dat een groot aantal tropische deskundigen in Nederland is gaan werken en daar een groot deel van verworven kennis en ervaring niet ten nutte behoef te maken, bovendien veroudert het nog aanwezige korps deskundigen. Suriname en de Antillen en uitzending van jonge academici en technici voor de Verenigde Naties bieden onvoldoende (en dan nog eenzijdige) aanvullingsmogelijkheid. De Verenigde Naties stellen ook niet tot nodige continuïteit in staat gezien de moeilijkheden voor opvoeding en opleiding van de kinderen der deskundigen. Verder ondervinden opleidingen in Nederland zelf moeilijkheden, enerzijds door het wegvallen van de noodzaak, die er in het koloniale tijdvak was, jonge mensen voor te bereiden op uiteenlopende taken in de tropen, anderzijds door het wegvallen van Nederlandse centra voor ontwikkelingswerk; hier valt te denken aan landbouwproefstations, bosbouwstations, medische laboratoria enz. enz.

De gevolgen van een en ander zijn nu al duidelijk merkbaar. Het is bijv. uiterst moeilijk mensen te vinden, die bereid zijn voor bepaalde instellingen in ontwikkelingslanden te gaan werken; hierbij speelt natuurlijk de spanning op de arbeidsmarkt een rol, maar evenzeer het ontbreken van een doelbewust nationaal beleid. Ambtenaren bijv., die bereid waren naar ontwikkelingslanden te gaan werden tot voor kort bij vertrek eenvoudigweg ontslagen. Er is trouwens niet veel veranderd en het is mijns inziens ronduit ontstellend dat de repatrianten uit Nieuw-Guinea voor de regering kennelijk alleen voorwerp van sociale zorg zijn en dat niets wijst op een plan te pogen uit deze groep mensen een bijstandskorps te formeren, zodat we voor de tweede en laatste maal een goede kans voorbij laten gaan tropische kennis en ervaring zo volledig mogelijk ten nutte te laten blijven komen.

Een tweede symptoom is het geringe aantal bursalen, dat uit de ontwikkelingslanden naar Nederland komt (in 1959 en 1960 achtereenvolgens 346 en 441); nog meer ontmoedigend is het kleine aantal van hen dat door of vanwege de Verenigde Naties beurzen voor studie in Nederland toegewezen kreeg (in 1959 en 1960 achtereenvolgens 175 en 168). En dit dan niettegenstaande de onevenredig grote bijdrage van Nederland aan hulpverleningsinstellingen der Verenigde Naties en aan de Wereldbank. De goodwill, die Nederland naar de overtuiging van de heer Linnemann met e.e.a. bij de ontwikkelingslanden heeft verworven, doet mij dan ook denken aan mooie blauwe ogen, waarvoor niemand wat doet of laat. Het uitblijven van Nederlandse bilaterale hulp heeft daarentegen onze goodwill geschaad in bepaalde gevallen (waarvan ik er één van zeer nabij heb meegemaakt, waar een stuk ontwikkelingswerk juist door dit uitblijven drastisch moest worden beknot, om niet te zeggen geamputeerd). Wat betreft de aantallen studenten uit de ontwikkelingslanden zij nog opgemerkt dat de Scandinavische landen, die niet of nauwelijks enige tropische ervaring hebben, ons reeds lang zijn voorbijgestreefd terwijl die landen tot dusverre maar een zeer magere bijdrage aan het ontwikkelingswerk voor

hun rekening namen. We zijn inderdaad hard op weg een onbelangrijk mede-bankiertje te worden, zo zeer zelfs dat men van Westduitse zijde het idee heeft geopperd dat Nederland voor kennis enz. voor hun bilaterale plannen zal zorgen!

Daar komt nog iets bij. Maar al te veel wordt het ontwikkelingswerk der Verenigde Naties geïdealiseerd¹⁾. Men versta mij wel: ik trek het nut ervan niet in twijfel, maar het is in de meeste gevallen vooronderzoekingswerk, veelal niet gevolgd door verwezenlijking van gedane voorstellen en indien dit wel geschiedt dan door anderen, bijv. op bilaterale grondslag; de V.N. zijn tot dit uitvoeren ook meestal niet bij machte. Dat functionarissen der V.N. veelal een stuk beter (en bovendien belastingvrij) worden gesalarieerd dan zij, die bij regeringen der ontwikkelingslanden werkzaam zijn, moge bijkomstig zijn, het behoede toch wel voor een al te roze idealisme. In elk geval is wel belangrijk dat de fondsen der Verenigde Naties ontoereikend zijn en voorshands zullen blijven, wat de zo broodnodige concentratie, waar de heer Lensing zo terecht op wees, in de weg staat, terwijl het mij niet duidelijk is hoe de V.N., gesteld dat deze organisatie voldoende fondsen zou kunnen krijgen, zou kunnen ontkomen aan een te eenzijdig technische benadering van de vraagstukken.

De grote voordelen van bilaterale hulpverlening.

De voorkeur van de heer Linnemann gaat uit naar een wijze van hulpverlening, die o.a. voor 30-50 pCt. van het totaal multilateraal verleend wordt. Die voorkeur lijkt me een vrome wens, want geen enkele der grote of middelgrote mogendheden piekert erover om daartoe over te gaan en Nederland zal hen heus niet kunnen bekeren (evenmin als kleine landen als bijv. Israël). Maar afgezien daarvan betwijfel ik of die voorkeur zelfs in beginsel gerechtvaardigd is, juist vanwege de ingewikkelde aard van het hulpverleningsvraagstuk — ik meen dat juist bilaterale hulpverlening zeer vruchtbaar kan zijn omdat zij bij uitstek de mogelijkheid biedt voldoende deskundigheid en continuïteit te verzekeren, zowel thuis (d.w.z. aan onze universiteiten, hogescholen en andere instellingen) als bij de werkers ter plaatse. Die deskundigheid betreft niet alleen de technische, natuurwetenschappelijke en economische vraagstukken, maar evenzeer de inheemse maatschappijvormen en hun veranderingen, de godsdiensten, de talen, de zeden en gewoonten, de verhouding tussen stammen, de politieke ontwikkelingen enz. enz. Zo'n deskundigheid waarborgt geen slagen, maar kan in elk geval misverstanden en blunders voorkomen. Hoezeer ondeskundigheid en onvoorbereidheid tot domheden kunnen leiden leerde het incident met het lid van het Amerikaanse Vredeskorps in Ibadan (Nigerië). Ik ken die stad enigszins; de kinderlijkheid van het betrokken meisje was verbijsterend — in Azië had ze, dunkt me, nog wel wat anders kunnen zien. De veelzijdige deskundigheid, waartoe bilaterale hulpverlening zou kunnen leiden zou bovendien uitermate bevruchtend kunnen werken op onze eigen wetenschapsbeoefening in de ruimste zin. Bilaterale hulpverlening biedt bovendien de mogelijkheid van Nederlands onderwijs aan kinderen van deskundigen (wat voor de continuïteit uitermate belangrijk is) en voordelen voor de zo essentiële kennisoverdracht.

¹⁾ En simplistisch beschouwd! Dat de V.N. in de Congo alle hulp coördineren en een groot deel zelf verstrekken was en is daar een politieke noodzaak, die zich elders niet voordeet.

Natuurlijk betekent een hulpverleningsbeleid-als boven geschetst blijvende, concentratie van Nederlandse hulp op een beperkt aantal landen (dat wellicht uitgebreid kan worden door samenwerking in Benelux-verband); de bezwaren van de heer Linnemann hiertegen lijken mij weinig steekhoudend. In de eerste plaats zal geen enkel land alleen van onze hulp (die toch in de eerste plaats op onze specialismen gericht zal moeten zijn) afhankelijk worden; bovendien wordt van ons toch niet verlangd de hele wereld bij te staan? Als onze bemoeienis met enkele landen vruchtbaar zou zijn, zou zij volledig gerechtvaardigd zijn en *het zal een reusachtige inspanning vergen haar voldoende vruchtbaar te doen zijn.*

De bilaterale hulpverlening biedt nog een aantal andere voordelen. In de eerste plaats biedt zij de mogelijkheid van *wederzijdse* bijstand: het ontwikkelingsland kan immers een zeer waardevolle tegenprestatie leveren, bijv. door beurzen ter beschikking te stellen van Nederlandse studenten en door Nederlanders in staat te stellen wetenschappelijk onderzoek in de ruimste zin des woords te verrichten (van godsdienstfenomenologisch tot geologisch onderzoek). Onder dit aspect van wederzijds belang, van een gezamenlijke taak, kunnen ook de economische betrekkingen gezien worden; het behoeft geen betoog dat dit een gevoelig gebied is, maar er zijn zeker bevredigende regelingen denkbaar. Bovendien mag niet uit het oog verloren worden dat pure goedheid en menslievendheid van een land eenvoudig ongeloofwaardig zijn en zelfs als ze dat niet zouden zijn nog tegenzin op zouden wekken omdat het geen onverdeeld genoegen is voorwerp van weldadigheid te zijn.

Bilaterale hulpverlening biedt derhalve de mogelijkheid de eenzijdige verhouding hulpgever-hulpontvanger enigermate te doorbreken en dat is geen gering psychologisch voordeel. Maar zij kan in bepaalde gevallen ook een politiek voordelige zaak zijn. In vele voormalige koloniën heerst begrijpelijkerwijze een zekere tegenzin tegen het voormalige moederland; in Zuid-Amerika is er evenzeer een aversie tegen de machtige nabuur, de Verenigde Staten. In deze landen weet men soms nauwelijks iets van ons koloniale verleden of stelt men er weinig belang in. Bilaterale hulpverlening van andere landen (waaronder Nederland) zou een mogelijkheid bieden remmend te werken op een (niet uitgesloten) afglijden dezer landen naar het Oostelijk blok zonder de betrokken regeringen te belasten met een te nauwe, politiek moeilijk aanvaardbare band met het voormalige moederland dan wel met de machtige nabuur. In deze gevallen zou er vanzelfsprekend geen sprake moeten zijn van het dwarsbomen van bondgenoten noch van het oefenen van politieke druk op het hulpontvangende land om zijn neutrale houding op te geven (gesteld al dat wij tot enige politieke druk in staat zouden zijn). Zolang de grote en uiterst gevaarlijke tegenstelling Oost-West bestaat en wij „for better and worse” bij het Westen behoren is er reden dit aspect van mogelijke hulpverlening niet zonder meer ter zijde te schuiven. Het kan tenslotte onmogelijk ons belang zijn dat bepaalde ontwikkelingslanden in communistisch vaarwater terecht komen, al dient op dit aspect geen al te grote openbare nadruk te vallen. Zolang de tegenstelling Oost-West zal bestaan zal zij mede tot uitdrukking komen in de hulpverlening of wij dat nu geslaagd vinden of niet; is er dan geen reden te pogen de niet-communistische hulp zo min mogelijk aanstootgevend te maken?

Tenslotte zij erop gewezen dat inpassing van bilaterale hulpverlening (al dan niet in het kader van een consor-

tium) in een nationaal ontwikkelingsplan van het hulpontvangende land bij het voorgaande voorondersteld is. Voorts ben ik van mening dat ook als wij tot bilaterale hulpverlening over zullen gaan dit de bijdragen aan de Verenigde Naties geenszins overbodig maakt en wij steeds bereid zullen moeten zijn onze hulpverlening in te passen in het kader der Verenigde Naties en dit laatste zelfs moeten bepleiten uit overtuiging, doch zonder illusies. Maar ook als een dergelijke inpassing tot de, ook door mij verhoopde, mogelijkheden zou gaan behoren, zie ik geen reden de bilaterale organisatie, gezien haar vele voordelen, prijs te geven.

Beleid en visie nodig.

Er is een zekere kentering in het denken over bilaterale hulpverlening in Nederland. Het is mijns inziens te hopen dat spoedig, zeer spoedig, een beleid te dezer zake zal worden uitgestippeld, waaraan een brede visie ten aanzien van dit bijzonder belangrijke mondiale vraagstuk ten grondslag zal liggen. Zowel aan visie als aan beleid heeft het ons tot dusverre tot schade van onszelf en van de ontwikkelingslanden (op naar mijn inzicht beschamende wijze) ontbroken. Dat met dit beleid mede beoogd zou moeten worden een stimulans te geven aan onze universiteiten, tropische instellingen enz. behoeft na het voorgaande geen nader betoog.

Zierikzee.

Ir. J. VAN MALDE.

BOEKBESPREKING

Dr. W. Hessel: Kapitaal- en vermogensvorming in een gesloten volkshuishouding; een bijdrage tot een algemene theorie van inzetten, afzetten en aanhoudingen. Poorters, Amsterdam 1962, 236 blz.

In dit proefschrift, verdedigd aan de Vrije Universiteit, heeft Hessel getracht, een bijdrage te leveren tot herintegratie van de economische wetenschap. Hij ontwikkelt daartoe een bepaalde wijze van benadering van de kapitaal- en vermogensvorming en beziet van die visie uit verschillende leerstukken, waaronder in het bijzonder de algemene keuzetheorie en de theorie van het monetaire evenwicht ruime aandacht krijgen. De centrale probleemstelling van het boek wordt gevormd door de vraag naar het verband tussen de verschillende „aanhoudingen” van objecten door de verschillende subjecten enerzijds en de verschillende „inzetten” en „afzetten” van de verschillende objecten anderzijds. Daarbij tracht de schrijver telkenmale in het licht te stellen dat kapitaal niet als produktiefactor mag worden beschouwd en wel omdat tegenover het renteinkomen geen verbruik van middelen staat doch vermogensbeslag door aanhouden van middelen. Methodologisch is het meest opmerkelijke in het boek de — naar mijn inzicht zeer doelmatige — vervanging van de periodenanalyse door de „flitsanalyse”. De statische zijde van de analyse bestaat in het opsporen van de voorwaarden waaronder in een flits — een ondeelbaar ogenblik van keuzehandelingen — evenwicht, stabiel dan wel labiel, aanwezig is. Door in de dynamische analyse verband te leggen tussen de verschijnselen in opeenvolgende flitsen omzeilt de schrijver vele moeilijkheden, die eigen zijn aan de periodenanalyse. Deze methode blijkt in het kader van schrijvers analyse vooral van betekenis te zijn voor de succesvolle poging, die de schrijver onderneemt om het begrip omwegproductie als zinvol begrip in ere te herstellen.

Uit deze poging tot beknopte aanduiding van de inhoud van het boek blijkt wel, dat Hessel er geenszins voor is teruggedeeft, een eigen terminologie te hanteren, waardoor zijn begrippenapparaat in vele opzichten afwijkt van het gebruikelijke. In het eerste hoofdstuk, waarin begripsvorming en probleemstelling aan de orde zijn, wordt de lezer overstelpt met specifiek Hesseliaanse begripsaanduidingen, die hij zich eigen moet maken om het beoogde te kunnen volgen. Zo verdeelt de schrijver bijv. de objecten van het economisch handelen in de categorieën middelen, geld en titels, terwijl de handelingen der subjecten worden onderscheiden in inzetten, afzetten en aanhoudingen (alsmede aanwending voor eigen gebruik van produktiemiddelen door consumptiehuishoudingen). De vraag is in deze terminologie de gewenste inzet, het aanbod de gewenste afzet. De begrippen inzet en afzet zijn in zoverre ruimer dan de gebruikelijke begrippen „input” en „output” dat inzet en afzet mede betrekking hebben op geld en titels.

De schrijver is zich blijkbaar terdege bewust van het instrumentele karakter van de economie als wetenschap. Zijn gehele geschrift is niet anders dan een poging, door middel van een doelmatig begrippenapparaat te komen tot wat Marshall noemde een „mechanism to find the truth”. Dit pogen is op zichzelf bijzonder lofwaardig. Op vele punten kan de lezer zich m.i. van de doelmatigheid van het gekozen begrippenapparaat laten overtuigen. Evenwel: beoefening van de economie als wetenschap is alleen zinvol, indien met behulp van een zo doelmatig mogelijk begrippenapparaat de gecompliceerde economische samenhangen zo doorzichtig mogelijk worden ge-

maakt en tot zo eenvoudig mogelijke samenhangen worden herleid. Dat eist van de analyticus een grote mate van soberheid en zorgvuldigheid in de wijze van presentatie. Eenvoud en helderheid zijn daartoe eerste vereisten. Aan deze elementaire eisen voldoet het boek van Hessel helaas in geen dele. Hoe knap en op vele plaatsen bijzonder zinvol de analyse ook moge zijn, in eenvoud en helderheid schieten de uiteenzettingen geheel en al tekort. Men ervaart geen vaardig schrijver, maar een moeizaam met de formuleringen worstelend auteur. Ook is Hessel blijkbaar niet ontkomen aan de neiging, die bij jongere wetenschapsbeoefenaars wel meer voorkomt, door onnodige zwaarwichtigheid en ingewikkelde formuleringen de indruk te wekken van eerbiedwaardige, welhaast esoterische moeilijkheid, waar de licht brengende taak van de wetenschap juist het uiteenrafelen in gemakkelijk te doorgronden samenhangen vergt. Van de eerste tot de laatste bladzijde wordt de lezer genoopt tot een veelheid van — meestal onnodig moeilijke — hersenexercities, die het boek alshalve boeiend maken. Helaas is daardoor de kans groot, dat vele lezers in het eerste hoofdstuk blijven steken en zich enigszins geïrriteerd van het boek afwenden.

Ik vind deze tekortkoming in de presentatie bijzonder jammer, omdat het boek tal van aardige gedachten en analyses bevat, die nu schuil gaan achter een moeilijk verteerbaar exposé. Dientengevolge zullen bijv. de belangwekkende beschouwingen over het vraagstuk van „materieel reëel evenwicht” en „materieel monetair evenwicht” en over de fundamentele betekenis van prijsflexibiliteit vermoedelijk niet de aandacht verkrijgen die zij verdienen.

Van harte hoop ik dat de schrijver eerlang gelegenheid zal vinden, zijn denkbeelden en analyses op een meer aansprekende en boeiende wijze te presenteren. Men zou zelfs wensen dat Hessel ertoe zou kunnen komen zijn boek te herschrijven, met gebruikmaking van de huidige tekst als voorstudie. De lezer zou dan worden ontlast van het oplossen van tal van puzzels bij het ontcijferen van de bedoelingen van de auteur. Onzorgvuldige formuleringen, die de lezer nopen een zin enkele malen te herlezen (zelfs bijv. in de twee slotzinnen van het boek is het bij eerste lezing onduidelijk, wat daar wordt bedoeld met het „eerste geval” en het „tweede geval”!), zouden dan moeten worden vermeden. Zoals het boek er nu ligt, moet ondanks alle verdiensten worden geconcludeerd dat de schrijver is vervallen in een wijze van beoefening van de economie die door Marshall aan de kaak is gesteld met de woorden „common sense made difficult”.

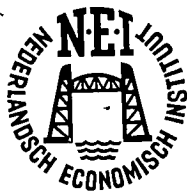
Bussum.

C. GOEDHART

STICHTING HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

opgericht 1929

Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6, tel. (010) 565 20

Het Nederlandsch Economisch Instituut verricht research met het doel te komen tot in de praktijk uitvoerbare oplossingen voor vraagstukken op het gebied van:

Europese integratie	ruimtelijke ordening
afzet en prijs	investeringsplanning
vestigingsplaats	verkeer en vervoer
rentabiliteit en kostprijs	gemeentefinanciën
structuur van bedrijfstakken	ontwikkelingsprojecten
conjunctuur	industrialisatie
loon- en salarisbeleid	arbeidsmarktverhoudingen
efficiency	consumptiegewoonten

Deze en soortgelijke onderzoeken worden verricht door een omvangrijke en ervaren wetenschappelijke staf welke, waar gewenst, samenwerkt met specialisten uit andere vakgebieden.

Oprachten worden aanvaard van het bedrijfsleven, de overheid en instellingen, zowel in binnen- als buitenland.

GELD- EN KAPITAALMARKT

Geldmarkt.

De geldcirculatie is in ons land in 1962 opnieuw met enige honderden miljoenen guldens toegenomen. Ruim f. 13,5 mrd. bevindt zich thans in omloop. Dit betekent evenwel niet dat de geldmarkt het gehele jaar door ruim is geweest. De situatie op deze markt wordt niet in de eerste plaats beheerst door de totale geldhoeveelheid, doch door de kaspositie der banken. Deze wordt op haar beurt weer grotendeels bepaald door de omvang van aan De Nederlandsche Bank afgedragen of van deze instelling opgenomen valutabedragen, het beloop van de bankpapiercirculatie en de mutaties in 's Rijks Kas.

Hoe de valutastroom tussen banken en Centrale Bank per saldo heeft gelopen, kan slechts globaal worden bekeken. In de eerste drie kwartalen heeft de betalings-

balans buiten het kapitaalverkeer van banken en overheid een overschot van f. 257 mln. opgeleverd. De banken hebben haar buitenlandse kredietverlening met f. 258 mln. uitgebreid en haar geldmarktuitzettingen met f. 248 mln. Dit betekent dat zij per saldo een f. 250 à f. 300 mln. aan valuta van De Nederlandsche Bank hebben gekocht, zodat de valutatransacties de geldmarkt hebben verkrapt. De Nederlandsche Bank heeft dit in nauwe samenwerking met de Federal Reserve Bank of New York ook in de hand gewerkt door namelijk zodanig op de termijnmarkt te interveniëren dat de gemanipuleerde termijndisagio's geen hinderpaal, maar eerder een stimulans voor rente-arbitrage zijn geweest.

De Schatkist heeft in 1962 per saldo een verruimende invloed gehad. Het tegoed van de Staat bij de circulatiebank, rekening houdend met de opbrengst van de staatslening, heeft een belangrijke daling ondergaan. De drainingspolitiek, die jaenlang is gevoerd, heeft derhalve in het afgelopen jaar een einde gevonden. Een belangrijke factor op de markt is de gewijzigde afgiftepolitiek van schatkistpapier geweest. Door de vervaldata van tussen januari en augustus ter beschikking gesteld kort papier af te stemmen op de belastingperiode september-oktober heeft men een aanmerkelijke egalisatie tot stand gebracht, waardoor de gebruikelijke extreme najaarskrapte is uitgebleven.

De bankpapiercirculatie heeft de stijgende trend voortgezet en dus een verkrappend effect gehad. Ook dit jaar bereikte de omloop in de zomer een hoogtepunt.

De druk van de monetaire politiek van De Nederlandsche Bank werd in het eerste deel van het jaar nog versterkt. Wijzigingen in het kasreservepercentage werden aanvankelijk alleen doorgevoerd in verband met incidentele gebeurtenissen, zoals de storting op de staatslening en de overneming door de banken van de K.L.M.-promessen. Sedert augustus is het percentage geregeld verlaagd tot het thans bereikte peil van 4 pCt. Wellicht dat met de genoemde expansie in de buitenlandse uitzettingen der banken verband bestaat. Het toegestane expansiepercentage voor bankkrediet werd in januari tot $\frac{1}{2}$ pCt. verlaagd. Het strafdeposito kwam tot de periode juni-juli telkenmale op een hoger niveau. Na de top van f. 180 mln. is het gaan dalen om midden oktober geheel te verdwijnen. Het tot 1 pCt. verhoogde toelaatbare stijgingspercentage voor november en december heeft hiertoe bijgedragen.

Hoewel de geldmarktrente een golfbeweging heeft laten zien is het gemiddelde niveau boven het peil van 1961 gestegen.

Kapitaalmarkt.

Het totaal bespaarde bedrag heeft in 1962 opnieuw dat van het vorige jaar overtroffen. Het bedrag der ondernemingsbesparingen is waarschijnlijk teruggelopen, doch de besparingen via institutionele beleggers is verder vooruitgegaan. Ook de handelsbanken zagen haar spaartegoeden stijgen.

Op de emissiemarkt verminderde het beroep van de Staat tot f. 300 mln., ongeveer de helft van het bedrag van 1961. Het rechtstreekse beroep van de lagere overheid kan worden verwaarloosd. De Bank voor Nederlandsche Gemeenten vroeg en verkreeg meer dan in 1961. De obligatie-emissies van het bedrijfsleven kwamen boven het overigens lage niveau van vorig jaar. Bij de buitenlandse emissies is als gevolg van een terughoudend toewijzingsbeleid een aanmerkelijke teruggang ingetreden. Per saldo is in de risicomijdende sector minder omgegaan dan in het vorige jaar. In tegenstelling hiermede liggen de

cijfers van de aandelenemissies, die vooral dank zij de Philips-emissie hoger uitkwamen.

Op de hypotheekmarkt heeft zich in verband met een verschuiving in de woningbouw een aanmerkelijke stijging van het bedrag der nieuw ingeschreven hypotheekvoltrokken. Over de markt der ondershandse leningen is nog weinig bekend. De lagere overheid heeft minder opgenomen dan vorig jaar. Ook thans was de gemeentebank de belangrijkste geldgeefster. Men neemt aan dat ook het bedrijfsleven een geringer beroep op de ondershandse markt heeft gedaan dan in vorige jaren.

De beurs heeft in 1962 voor het eerst sinds jaren een zware koersdaling te verwerken gekregen. Wel kwam na mei weer een belangrijk herstel tot stand, doch de veelvuldige berichten over scherpere concurrentie en krimpende winstmarges leidden toch aan het einde van het jaar tot een 15 pCt. lager koersniveau dan dat van eind 1961. Bankaandelen hebben zich goed gehouden. Per saldo trad geen daling op. Scheepvaart aandelen daarentegen hebben zeer te lijden gehad. De internationale concerns hebben het sterkst de invloed van de mei-koersdaling in Wallstreet ondergaan.

Indexcijfers aandelen. (1953 = 100)	27 dec. 1961	H. & L. 1962	14 dec. 1962	21 dec. 1962
Algemeen	410	431 — 295	343	345
Intern. concerns	566	594 — 384	459	465
Industrie	366	396 — 292	322	319
Scheepvaart	184	186 — 126	133	133
Banken	253	270 — 221	254	255
Handel enz.	160	171 — 129	150	149

Bron: A.N.P.-C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen.			
Kon. Petroleum	f. 126,70	f. 152,40	f. 155,20
Philips G.B.	f. 246,10	f. 138,20	f. 141,40
Unilever	f. 189,70	f. 137,30	f. 138,50
Robeco	f. 252,50	f. 207	f. 208
Hoogovens, n.r.c.	776	556 $\frac{1}{2}$	562
A.K.U.	404 $\frac{1}{4}$	404 $\frac{1}{2}$	401 $\frac{1}{2}$
Kon. Zout-Ketjen, n.r.c.	1.070	732 $\frac{1}{2}$	730
Zwanenberg-Organon	1.024	888	895
Interunie	f. 228	f. 186,50	f. 186,50
Amsterd. Bank	396	386 $\frac{1}{2}$	383
New York.			
Dow Jones Industrials	731	648	646
Rentestand.			
Langl. staatsobl. a)	4,12	4,27	4,27
Aand.: internationalen a)	2,83 b)	3,23	
lokale a)	3,55	3,81	
Disconto driemaands schatkistpapier	1 $\frac{1}{4}$	1 $\frac{1}{8}$	2 $\frac{1}{8}$

a) Bron: Veertiendaags beursoverzicht Amsterdamsche Bank.

b) 19 december.

C. D. JONGMAN.

GEMEENTE NIJMEGEN

Bij het Bureau Sociaal-Economisch Onderzoek en Statistiek van de Dienst Publieke Werken en Volkshuisvesting (Afd. Stedebouw) der gemeente Nijmegen kan worden geplaatst

een SOCIOLOG of SOCIOGRAAF

De te benoemen functionaris zal worden belast met het Sociaal-Economisch Onderzoek o.m. in het kader van de Stedebouwkundige Planning, doch daarnaast ook met specifieke facet-onderzoeken.

Vereiste: Drs. in de Sociologie of Sociografie.

Salaris: ingaande 1 januari 1963 (naar ervaring en bekwaamheid) f 707,52 tot f 1.128,— per maand, exclusief 4 pCt. huurcompensatie.

Aanstelling boven het minimum niet uitgesloten.

Sollicitaties vóór 20 januari 1963 te richten aan het Hoofd van de Afdeling Personeelszaken ter Gemeentesecretarie van Nijmegen.

GEMEENTE AMERSFOORT

(1e klasse)

Sollicitanten worden opgeroepen naar de betrekking van

• DIRECTEUR

der in 1963 te openen

GEMEENTELIJKE SCHOOL VOOR DE DETAILHANDEL

Zij, die met gunstig gevolg het doctoraal examen in de economische wetenschappen hebben afgelegd of in het bezit zijn van de akte handelswetenschappen M.O., en bijzondere belangstelling hebben voor de detailhandel, genieten de voorkeur.

Salaris van f 959,— tot f 1.324,— of f 980,— tot f 1.360,— per maand exclusief compensatie A.O.W./A.W.W. en huurcompensatie, al naar gelang van bevoegdheid.

Sollicitatiestukken met uitvoerige inlichtingen in te zenden aan het gemeentebestuur, binnen een week na het verschijnen van dit blad.

GEMEENTE 's-GRAVENHAGE

Bij de afdeling Financiën der Gemeentesecretarie kan worden geplaatst een

HOOFDAMBTENAAR

die zal worden belast met het adviseren omtrent financiële vraagstukken, liggend in de beleidsfeer.

Vereisten: Academische of daaraan gelijk te stellen opleiding in financieel-economische richting en grote bestuurservaring, ruim inzicht; analytisch en inventief vermogen.

Aanstelling zal — afhankelijk van opleiding en ervaring — geschieden in de rang van Referendaris C of Administrateur B.

Salarisgrenzen: resp. f 1090,— tot f 1397,— en f 1174,— tot f 1556,— per maand, exclusief huurcompensatie 1960 en 1962. Salarisherziening per 1 januari 1963 in voorbereiding.

Uitvoerige, eigenhandig geschreven sollicitaties met vermelding van volledige personalia binnen 14 dagen onder no. H. 306 te zenden aan de Directeur van het Gemeentelijk Bureau voor Personeelsvoorziening, Burgemeester de Monchyplein 10, 's-Gravenhage.

GEMEENTE 's-GRAVENHAGE

Bij het bureau van de Bedrijfseconomisch Adviseur bestaat gelegenheid tot plaatsing van een

bedrijfseconomisch medewerker

Zijn taak zal bestaan uit:

- het zelfstandig instellen van organisatie- en efficiency-onderzoeken;
- het analyseren van financiële gegevens;
- het voorbereiden van voorstellen tot verbetering van onderzochte situaties.

Plaats in de organisatie:

direct onder de bedrijfseconomisch adviseur.

Eisen:

ruim inzicht; analytisch en inventief vermogen, objectiviteit; ten minste middelbare opleiding; bij voorkeur economisch drs., bedrijfseconomische richting; leeftijd 30 - 40 jaar. Praktische ervaring bij een organisatiebureau strekt tot aanbeveling. Gegadigden dienen bereid te zijn zich aan een psycho-diagnostisch onderzoek te onderwerpen.

Salariëring:

De toe te kennen rang en het daarbij behorende salaris is voor deze staffunctionaris o.m. afhankelijk van opleiding en ervaring.

Uitvoerige, eigenhandig geschreven sollicitaties met vermelding van volledige personalia binnen 14 dagen onder no. H 301 te zenden aan de Directeur van het Gemeentelijk Bureau voor Personeelsvoorziening, Burgemeester de Monchyplein 10, 's-Gravenhage.

Sluit uw verzekering bij de

Algemeene Friesche Levensverzekering-Maatschappij

VEREENIGING VAN LEVENSVERZEKERING EN LIJFRENTEN

„De Groot-Noordhollandsche van 1845”

Algemeene Friesche Brandverzekering-Maatschappij N.V.

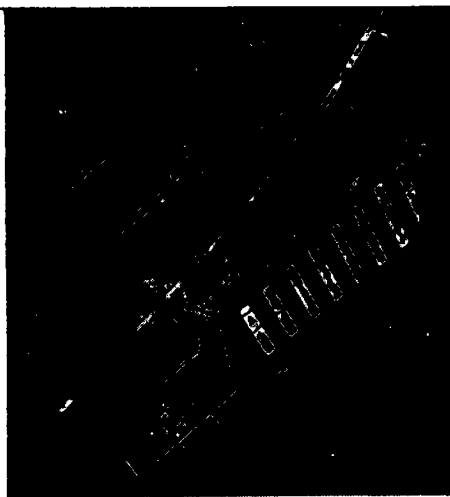
LEEWARDEN, BURMANIAHUIS

AMSTERDAM, VAN BRIENENHUIS

ROTTERDAM - DEN HAAG - UTRECHT - GRONINGEN - HENGELO - HAARLEM

**een offsetkantoordrukmachine
is uw
volgende stap naar efficiency!**

Hoe maakt U ze nu? Uw formulieren, Uw mededelingen, Uw interne rapporten, Uw verkoopbrieven..... per stencil-machine? Dan is Uw volgende stap naar efficiëncy de A·B·DICK offsetkantoordrukmachine, waarmee U in eigen bedrijf kunt vervaardigen: Uw verkoopbrief, Uw meerkleurenfolder, Uw formulieren, Uw bestekken, enz.

A·B·DICK HOLLAND N.V.

OUDENOORD 111/117 - UTRECHT TEL. 030-22441, POSTBUS 184